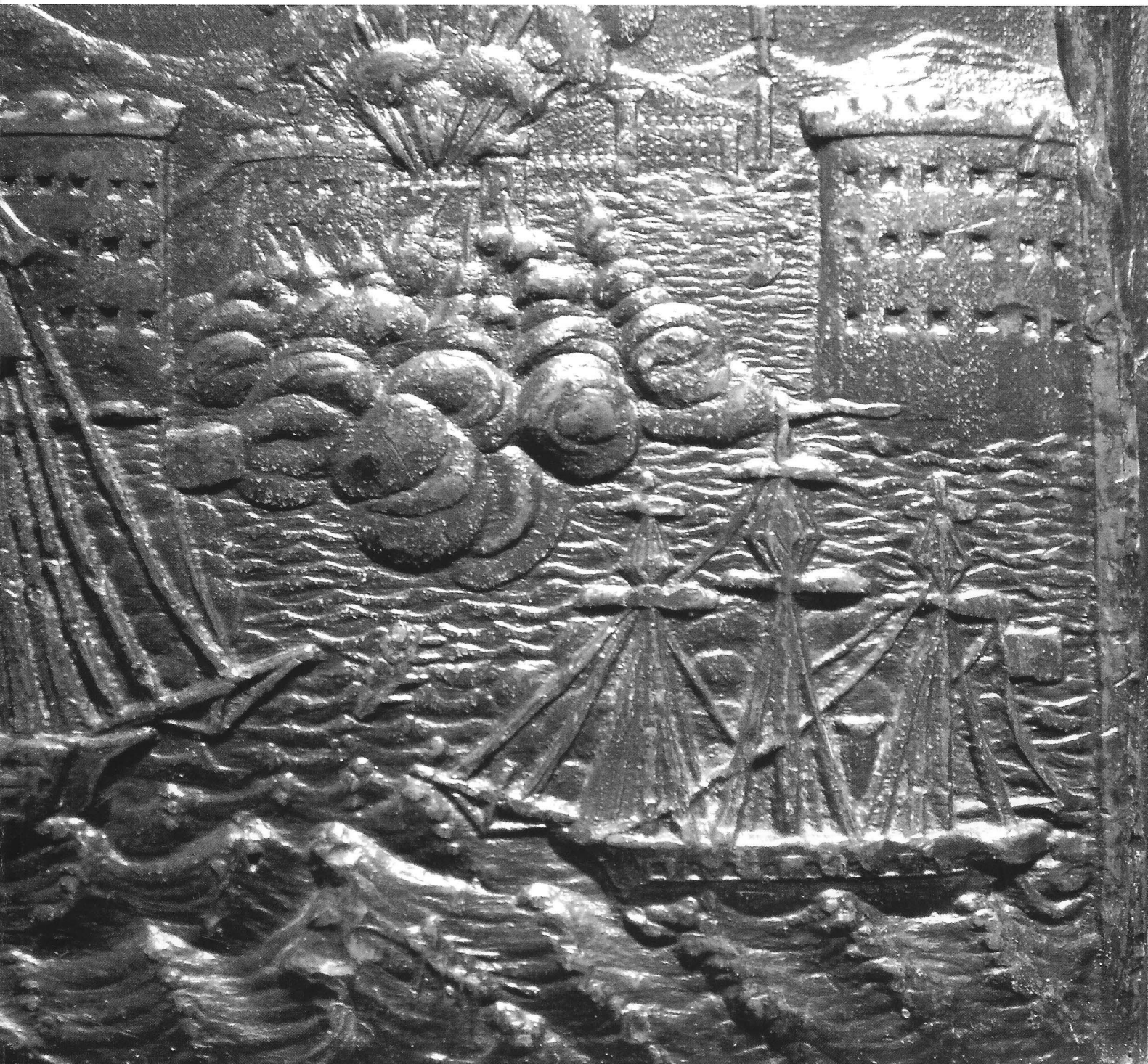

de Tinkoerier

MEDEDELINGENBLAD NEDERLANDSE TINVERENIGING • JAARGANG 16, NUMMER 1, JUNI 2008

- Van Columbus tot tabakspot
- Literatuur over tin | Berend Dubbe
- Maak kennis met de verzameling van Han & Ineke Wustenhoff

Nederlandse TinVereniging

OPRICHTING

27 maart 1993

BESTUUR

J.F.H.H. Beekhuizen	Voorzitter
Mevr. S. C. Bracht	Secretaris
E. A. Erenst	Penningmeester
G. Groenendijk	Bestuurslid
A.A. Kooyman	Bestuurslid
W.A. Röben	Bestuurslid
H.B. van Wijk	Bestuurslid
J.E. Wustenhoff	Bestuurslid en erelid

REDACTIE

J.F.H.H. Beekhuizen	Hoofdredacteur lay-out
A.W. Korstjens	Redacteur
J.E. Wustenhoff	Redacteur

ADRES SECRETARIAAT

Postbus 141
2240 AC Wassenaar
E-mail: bracht@planet.nl

ADRES REDACTIE

Nieuwe Spiegelstraat 49
1017 DD Amsterdam

ADRES PENNINGMEESTER

Laan van Poot 196/F
2566 EH 's-Gravenhage

BANKRELATIE

Postbank 4382632, IBAN: NL19 PSTB 0004 3826 32, Swiftadres: PSTBNL 21

STICHTING NEDERLANDSE TINBIBLIOTHEEK

H.B. van Wijk	Voorzitter en bibliothecaris
J.E. Wustenhoff	Secretaris
A.A. Kooyman	Penningmeester

WEBSITE

www.nederlandsetinvereniging.nl
www.tinvereniging.nl

IISN: 1380-108

Copyright: 'Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het bestuur of de redactie van de NVT' en/of de auteur(s).

Inhoudsopgave

Voorwoord van de voorzitter	4
Ledenbijeenkomsten 2008/ 2009 NTV en VT	5
Jaarverslag 2007	6
Van de redactie	8
Ledenbijeenkomsten Utrecht, 26 april 2008	9
Van Columbus tot tabakspot A. Leewis	16
Literatuur over tin H.B. van Wijk	35
Wie is de tinnengieter met de initialen W.V.K.? A.W. Korstjens	49
Kannetje van een Schippersgilde J.F.H.H. Beekhuizen	50
Fa. H. Tollenaar / Fa. Loch Tollenaar & Co. / Loch Tollenaar B. V. / De Tinkoepel A.W. Korstjens	52
Twee bijna gelijke schoteltjes van twee verschillende tinnegieters J.F.H.H. Beekhuizen	57
Maak kennis met de verzameling van Han & Ineke Wustenhoff A.W. Korstjens	61

Voorwoord van de voorzitter

Voor u ligt het eerste exemplaar van De Tinkoerier zonder Bé Dubbe als hoofdredacteur. Veertien jaar heeft hij zich ingezet om te waken over de kwaliteit van de artikelen. De redactie - met Aart Korstjens als nieuw lid - zal zoveel mogelijk in de geest van Bé de nieuwe uitgaven verzorgen. De nieuwe redactie ziet er als volgt uit:

J.F.H.H. Beekhuizen - hoofdredacteur en lay-out
A.W. Korstjens - redacteur
J.E. Wustenhoff - redacteur

Tijdens de internationale kunst- en antiekbeurs Tefaf te Maastricht heb ik een vraaggesprek gehad met een Belgische journalist, de heer Dirk Martens van het Nieuwsblad. Hij vertelde mij dat hij bezig was met een boek over antiek, waarin ook een hoofdstuk voorkomt over antiek tin. Ik heb hem het nodige over tin verteld en ook uitgebreid met hem gesproken over onze Nederlandse TinVereniging. Hij wist daar het bestaan niet van en toen ik hem meedeelde dat er ook een Vlaamse Tinvereniging bestond, was de verbazing van zijn gezicht af te lezen. Ik vertelde hem over de goede samenwerking tussen beide verenigingen. Hij was zeer enthousiast en zegde mij toe ook hierover te schrijven. Binnenkort, dat wil zeggen in september van dit jaar, zal verschijnen: *Schoonheid van toen, Antiek in de Lage Landen 800-1958* (uitg. Davidsfonds/Leuven). Ik houd u op de hoogte.

Dit jaar verschijnt nog een tweede interessant boek. Wij hebben er op moeten wachten, maar aan het einde van dit jaar zal de heer Jan Westers zijn boek over Gronings tin en de Groningse tinnegieters presenteren: *Het Groninger Tinboek, Historie, tinnegieters en tinwerk*. Het zal een aanvulling zijn voor de boekenkast van iedere tinverzamelaar. Ook hierover houden wij u op de hoogte.

In deze uitgave van De Tinkoerier vind u een uitgebreid artikel over Bé Dubbe, althans over zijn functies, die hij heeft bekleed, dit aangevuld met een overzicht van zijn boeken en publicaties in tijdschriften en periodieken. Als u deze gegevens tot u laat doordringen, zult u beseffen wat een uitzonderlijk man wij in ons midden hebben gehad.

Ik kan u verder wat vertellen over de presentatie in 2009 van ons merkenboek. De Nederlandse TinVereniging heeft in samenwerking met de Art Fair te 's-Hertogenbosch het plan opgevat om deze presentatie te laten plaatsvinden op een van de beursdagen. De bedoeling is om er een officiële uitreiking van te maken. Wij willen het eerste exemplaar aanbieden aan een nog nader te bepalen persoon. Een commissie bestaande uit de heren E. Erenst en W. Röben heeft zich belast met de organisatie.

Onze voorjaarsbijeenkomst in Utrecht was een groot succes en was zeer goed bezocht. De lezing van ons lid Deny Dijs en die van de heer Henri Defoer waren van een hoog gehalte. De voordracht van Michiel Langeveld, de metaalrestaurateur, was zeer instructief. Hij zette wel menig verzamelaar op het verkeerde been. Al jaren lang gebruiken wij witte was of bijenwas om ons tin te verzorgen. Dit raadde echter hij af vanwege de chemische reactie die kan ontstaan. Toch weten wij door jarenlange ervaring, dat het gebruik van was nauwelijks invloed heeft op het tin.

Rest mij u een prettige vakantie toe te wensen en hopelijk doet u, tijdens deze vakantie, een unieke vondst, maar bedenk wel dat sprookjes nauwelijks bestaan.

Jan Beekhuizen

Bijeenkomst NTV najaar 2008

15 november

Amsterdams Historisch Museum

Bijeenkomsten Vlaamse Tinvereniging 2008 en 2009

26 oktober

Weerde

29 maart 2009

Weerde

25 oktober 2009

Weerde

Jaarverslag 2007

Het bestuur van de vereniging bestond in 2007 uit 8 leden:

<i>Voorzitter</i>	Jan Beekhuizen
<i>Penningmeester</i>	Erik Erenst
<i>Secretaris</i>	Sylvia Bracht
<i>Bestuursleden</i>	B. Dubbe † 14 december 2007
	Ger Groenendijk
	Ton Kooyman
	Wim Röben
	Henk van Wijk, <i>bibliothecaris</i>
	Han Wustenhoff

Het bestuur heeft in 2007 drie keer vergaderd:

4 april, 21 augustus en 13 november

Overleden

- Op 1 januari 2007 is de heer Jan den Riet overleden, penningmeester van de vereniging vanaf 2004.
- Op 14 december 2007 is de heer Bé Dubbe overleden, vanaf de oprichting bestuurslid van de vereniging en hoofdredacteur van De Tinkoerier. Bé Dubbe was erelid van de Nederlandse TinVereniging.

Ledenbestand

De vereniging telt per 31 december 2007:

Ereleden	2	De heren Bé Dubbe en Han Wustenhoff
Leden	102	
Abonnees Tinkoerier	17	
Gratis abonnementen:	7	

Bibliotheek Amsterdams Historisch Museum, Atheneum Bibliotheek te Deventer, Koninklijke Bibliotheek te Den Haag, drie zusterverenigingen in Engeland, België en de Verenigde Staten en de Stichting Nederlandse Tinbibliotheek.

Emailadressen

Het verzoek aan leden om emailadressen door te geven heeft een goed resultaat opgeleverd. Het emailadres van 71 leden is inmiddels bekend. Uitnodigingen voor bijeenkomsten worden naar deze leden elektronisch verzonden. Besparing van tijd en van kosten.

Tarieven

Contributie	€ 40
Entreegeld	€ 50
Abonnement Tinkoerier	€ 30
Losse nummers	€ 15
Advertentie Tinkoerier	€ 100

Ledenbijeenkomsten

Gedurende het verenigingsjaar zijn er twee ledenbijeenkomsten gehouden:

Op 12 en 13 mei in Münster, Duitsland. Dit weekend werd geheel georganiseerd door Wim en Thea Evers, lid van de vereniging. Aan het zeer boeiende programma van lezingen, rondleidingen en excursies is deelgenomen door 37 leden en introducés. In Münster is ook de Algemene Ledenvergadering gehouden. Tijdens deze vergadering is Erik Erenst benoemd tot penningmeester. Hij nam de taak over van Henk van Wijk, die na het overlijden van Jan den Riet, de taken van penningmeester tijdelijk op zich had genomen. De heren Jan Beekhuizen en Wim Röben werden bij acclamatie herbenoemd als respectievelijk voorzitter en bestuurslid. De heren Bé Dubbe en Ger Groenendijk werden op eigen verzoek herbenoemd als bestuurslid voor de periode van één jaar.

De tweede ledenbijeenkomst werd gehouden op 27 oktober in Amsterdam. Tijdens deze bijeenkomst waren 37 leden en introducés aanwezig. Dit was een bijzondere bijeenkomst waarin de vereniging haar dank voor de gastvrijheid van het Amsterdams Historisch Museum onderstreepte met de overhandiging van een antieke faience tegel aan mevrouw Kruseman (directeur) en de heer Bert Vreeken (conservator kunstnijverheid en beeldhouwkunst).

De Tinkoerier

Het mededelingenblad van de vereniging is tweemaal verschenen: in juni en december.

Verhuizing Nederlandse Tinbibliotheek

In januari is de Nederlandse Tinbibliotheek verhuisd van haar plek in de bibliotheek van het Amsterdams Historisch Museum naar de bibliotheek van het Museum Boymans van Beuningen in Rotterdam.

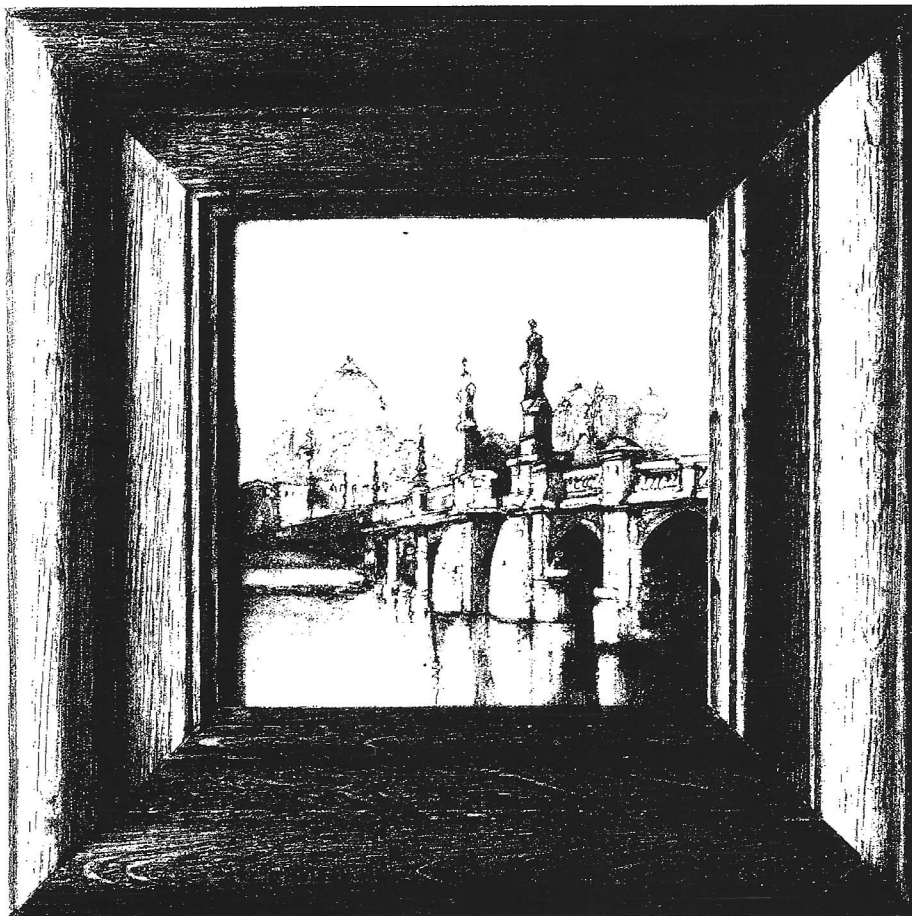
Merkenboek

Als voorbereiding op de uitgave van een Tinmerkenboek heeft de heer Ton Kooyman ongeveer 3000 namen en 1500 tinmerken opgenomen in een database. Volgens plan zal de uitgave van het Tinmerkenboek gereed zijn in het voorjaar van 2009.

Van de redactie

In het Jaarverslag 2007 van het Amsterdams Historisch Museum stond de volgende mededeling onder het hoofdstuk: Een bijzondere schenking.

EEN BIJZONDERE SCHENKING

Tegel beschilderd met een voorstelling van het Paleis voor Volksvlijt, circa 1907

Fayence- en Tegelfabriek Holland, Utrecht

Beschilderd aardewerk, eiken-hout
Inv.nr. KA 22257

Geschenk van de Nederlandse Tinvereniging

Het imposante Paleis voor Volksvlijt op het Frederiksplein, gebouwd naar voorbeeld van het Crystal Palace te Londen, brandde in 1929 af. Bij de opening in 1864 had het een nieuwe tijd ingeluid, die vol vertrouwen tegemoet gezien kon worden. Tegenwoordig gaan er weer stemmen op om het Paleis voor Volksvlijt, waar onder meer tentoonstellingen werden gehouden, te herbouwen.

Op 27 oktober 2007 ontvingen Pauline Kruseman en conservator Bert Vreeken deze ingelijste tegel uit handen van Jan Beekhuizen, voorzitter van de Nederlandse Tinvereniging. Het museum kreeg het object ten geschenke omdat de vereniging 14 jaar geleden, op 27 maart 1993, in het Amsterdams Historisch Museum werd opgericht en sindsdien elk jaar zijn najaarsbijeenkomsten in het museum houdt. Het museum had een stem in de keuze van het cadeau en liet het oog vallen op een bijzondere tegel, of beter gezegd een schilderij op aardewerk. In een stemmig palet, grijzen, groenen en een beetje paars, is het Paleis voor Volksvlijt weergegeven. Het imposante bouwwerk is gezien vanaf de voet van de Hoge Sluis in westelijke richting over de Amstel. De handbeschilderde tegel is een voorbeeld van de hoge artistieke kwaliteit van de Fayence- en Tegelfabriek Holland, waar omstreeks 1900 veel Art Nouveau aardewerk werd geproduceerd. Tijdens de Eerste Wereldoorlog kwam de klad in de Nederlandse keramiekindustrie en in 1920 werd de fabriek gesloten.

Ledenbijeenkomst Utrecht, 26 april 2008

S. C. Bracht, secretaris

Zaterdag 26 april werd de eerste ledenbijeenkomst van dit jaar gehouden, in het zalencentrum De Poort van Kleef, in hartje Utrecht. Waarschijnlijk mede vanwege de centrale ligging van Utrecht was er een behoorlijk hoge opkomst van 41 leden en introducés. Maar ongetwijfeld heeft ook het aantrekkelijke programma voor deze dag meegewerkt aan de goede opkomst.

Na de gezamenlijke koffie werden we welkom geheten door onze gewaardeerde voorzitter, de heer Jan Beekhuizen. Vervolgens bracht de voorzitter het overlijden van de heer B. Dubbe op 14 december in herinnering. De heer Dubbe was een markante verschijning die vanaf de oprichting van de Nederlandse TinVereniging zowel bestuurslid als hoofdredacteur van de Tinkoerier is geweest. Met zijn grote kennis van geschiedenis en cultuur in het algemeen en van tin in het bijzonder heeft hij een belangrijke bijdrage aan de deskundigheid binnen de vereniging geleverd. De heer B. Dubbe werd met een minuut stilte herdacht.

Diverse mededelingen

Om te beginnen verwelkomde de voorzitter een nieuw lid, vandaag voor het eerst aanwezig, mevrouw Gonda van der Lem. Vervolgens werd aan de leden toestemming gevraagd om de Algemene Ledenvergadering in het najaar te houden. De leden stemden in met dit verzoek. Ook kon de voorzitter melden dat Aart Korstjens, op uitnodiging van het bestuur, heeft ingestemd om toe te treden tot de redactie van de Tinkoerier.

De website van de Nederlandse TinVereniging is een groot succes met inmiddels 358 reacties in de rubriek 'Vraag en Antwoord'.

Tenslotte vertelde de voorzitter dat het Zakken-dragershuisje, waar de vereniging in het verleden ook een ledenbijeenkomst heeft gehouden, tot zijn spijt is opgeheven. De inboedel is verdeeld over verschillende musea. In het pand zal een vlaggenmuseum worden gevestigd.

Merkenboek

De voorzitter vertelde met enige trots over de goede vorderingen van het merkenboek. Ongeveer 3000 namen en 1500 tinmerken zijn door Ton Kooyman opgenomen in een database. Volgens plan zal de uitgave van het Merkenboek gereed zijn in het voorjaar van 2009, en het bestuur wil van de presentatie graag een bijzondere gebeurtenis maken. De heren Erik Erenst en Wim Röben hebben contact met het bestuur van de Art Fair Den Bosch, om te onderzoeken of de presentatie van het merkenboek plaats kan vinden tijdens de beurs in het voorjaar van 2009. Het bestuur overweegt om dan ook met een kleine stand van de Nederlandse TinVereniging op de beurs aanwezig te zijn. De voorzitter vraagt aan de leden om zich met suggesties voor een bijzondere presentatie te melden bij de heren Erenst of Röben, of tot één van de andere bestuursleden.

Kascommissie

Penningmeester Erik Erenst vraagt twee leden voor de kascommissie om de financiële stukken over 2007 te controleren. Mevrouw Renee Deutsch en de heer Hans Bracht melden zich als kascommissielid.

Na deze mededelingen van uiteenlopende aard vervolgt het programma met drie zeer interessante lezingen. De eerste lezing gaat over Utrechtse bodemvondsten, daarna een lezing over het conserveren en restaureren van tin en als laatste een lezing over museum het Catharijneconvent. Een samenvatting van deze lezingen, op basis van mijn eigen aantekeningen, staat op de volgende pagina's. Tegen half vier sluit de voorzitter de bijeenkomst af. Een aantal van de aanwezigen, waaronder ondergetekende, bezoekt aansluitend nog het museum Catharijneconvent. Tot onze grote tevredenheid konden we vrijwel alle objecten en schilderijen waarover de heer Defoer in zijn lezing gesproken heeft nu in het echt zien in het museum. Als afsluiting hebben we op het terras van het museum in een warme voorjaarszon, de highlights van het museum en van het dagprogramma geëvalueerd.

Ledenbijeenkomst Utrecht, 26 april 2008

Utrechtse bodemvondsten

Stadsgeschiedenis vanaf de Romeinse tijd tot de twintigste eeuw

Lezing door de heer Denie Dijs, lid van onze vereniging

Min of meer door toeval is de heer Dijs aan het graven geslagen, nadat een collega potscherven liet zien die hij in de binnenstad van Utrecht had opgegraven. Omdat geen van tweeën de scherven kon dateren gingen ze gezamenlijk naar het Archeologisch Instituut, alwaar men kon vertellen dat het Romeinse scherven betrof. Het Instituut had er geen bezwaar tegen dat op de vindplaats verder werd gegraven, mits ze zich zouden beperken tot de bovenlaag. Dit was in 1965, en al spoedig werden er meer oude 'schatten' opgegraven door beide heren. Een hobby was geboren. In de jaren zestig en zeventig had de overheid nog geen interesse in de vondsten. Vanaf de jaren tachtig ging de overheid zich steeds meer zelf bemoeien met het zogenaamde bodemarchief en werden aan particuliere gravers steeds meer beperkingen opgelegd. De overheid realiseerde zich meer en meer dat het belangrijk is om onderzoek te doen naar oude grondlagen die sporen kunnen bevatten van historische bewoning of ander gebruik van de grond. Ondeskundig graven kan deze sporen vernietigen. Om deze reden is het momenteel vrijwel nergens meer toegestaan om als particulier op openbare plaatsen te graven. Wetenschappelijk opgeleide archeologen in overheidsdienst namen het onderzoek over. In het laatste decennium wordt het onderzoek meestal uitbesteed aan commerciële bedrijven die in korte tijd een bouwlocatie in kaart brengen op aanwezigheid van oude sporen.

Door de voorwerpen die de heer Dijs in de Utrechtse binnenstad vond groeide ook zijn interesse in de stadsgeschiedenis. Met veel enthousiasme heeft hij deze zaterdag aan de hand van uiteenlopende bodemvondsten in vogelvlucht over de geschiedenis van Utrecht verteld. Een en ander werd geïllustreerd met behulp van oude kaarten van stad en omgeving. Afbeeldingen van de bodemvondsten en kaarten werden vertoond met de beamer.

Tot de oudst gedateerde vondsten behoren de pelgrimsinsignes die op grote schaal gevonden werden doordat goede en betaalbare metaaldetectoren op de markt kwamen. Ook de heer Dijs heeft er verschillende gevonden. Een van de grote verzamelaars van deze insignes is de heer H.J.E. van Beuningen, die zodanig geïntrigeerd was door deze kleine schatten uit de bodem, dat hij een aantal publicaties over dit onderwerp heeft geschreven onder de titel *Heilig en profaan*, deel 1 en deel 2. En binnenkort verschijnt nog een vervolg, *Heilig en profaan* deel 3.

Van nog oudere datum dan de insignes, zijn de Romeinse munten, onder andere van Keizer Augustus. Deze vondsten zijn historisch heel verklaarbaar aangezien de grens van het Romeinse Rijk tot AD 350 door de huidige provincie Utrecht liep. Zo heeft de heer Dijs onder andere munten gevonden in de bouwput voor de Springweg parkeergarage. In deze garage heeft een aantal van de aanwezigen deze zaterdag de auto geparkeerd.

Maar ook over de middeleeuwen weet de heer Dijs het een en ander te vertellen aan de hand van zijn vondsten. Hij wijst op oude kaarten aan waar de pottenbakkersovens zich bevonden, en waar door hem ook de nodige potscherven zijn gevonden. Maar ook gave kannetjes uit Siegburg zijn door hem gevonden in de binnenstad, een illustratie van de handelsbetrekkingen in die tijd. Pijpaarden beeldjes, meestal gebroken, bijvoorbeeld van het hoofd van de apostel Petrus behoren ook tot de vondsten. Tinnen bodemvondsten zijn er vrijwel niet uit Utrecht omdat de droge grond ter plaatse ongunstig is voor de conservering van tin.

De vondsten uit de zeventiende eeuw laten duidelijk zien dat de stedelijke welvaart toeneemt. Uit deze periode worden dan toch nog een paar mooie tinnen voorwerpen getoond, maar ook beschilderd aardewerk. Uit de Franse tijd dateert de vondst van een lakenlood, dat bevestigd is geweest aan zwart Utrechts laken dat werd verhandeld door de lakenhandelaar Floris Elim.

Ledenbijeenkomst Utrecht, 26 april 2008

De Russische troepen die Utrecht hebben bevrijd van de Fransen hebben gekampeerd op de Neude. Tot zijn spijt heeft de heer Dijs geen bodemvondsten uit deze episode van de stadsgeschiedenis. Hij eindigt zijn boeiende betoog met een uiteenzetting over de grootse plannen die in de negentiende eeuw werden gemaakt voor stadsuitbreidingen. Pas met de realisatie van deze uitbreidingen, sommige pas in de twintigste eeuw, gaat de stad bouwen buiten de oude stadswallen.

Conserveren en restaureren van tin

Lezing door de heer Michiel Langeveld, metaalrestaurator

De heer Langeveld introduceerde eerst zijn vakgebied bij ons door te vertellen over de opleiding tot restaurator. Tot voor kort was dit een vierjarige HBO-opleiding verzorgd door het Instituut Collectie Nederland. Sinds deze opleiding is opgeheven wordt de opleiding aangeboden door de Universiteit van Amsterdam. De heer Langeveld werkt voornamelijk voor musea en voor religieuze instellingen.

Hoe voorkomen we het verval

Als we echt zuinig zijn op voorwerpen en achteruitgang van de conditie maximaal willen voorkomen moeten we deze voorwerpen goed opbergen. Allerlei factoren kunnen veroudering bij uiteenlopende materialen in gang zetten, bijvoorbeeld zuurstof in de lucht, gassen, luchtvochtigheid, zonlicht, warmte, koude, vuil, ongedierte en mechanische trauma's zoals vallen en stoten. Als we maximale bescherming zoeken kunnen we het beste alles goed inpakken in een plastic zak of PE folie (vooral voor zilver), of een meerlaagse folie zoals bij groente en fruit, en vervolgens in depot leggen. Second best is het plaatsen van de voorwerpen in gasdichte vitrines of kasten. De materialen waarvan de vitrine is gemaakt kunnen ook bron van schade zijn, bijvoorbeeld eikenhout of MDF scheiden schadelijke zuren uit. Het op deze manier beschermen van voorwerpen tegen aantasting heet *preventieve conservering*. Als preventieve conservering niet wenselijk is of

onvoldoende resultaat oplevert kunnen we overgaan tot *actieve conservering*. Daarmee wordt bedoeld dat voorwerpen schoon gemaakt, en schoon gehouden moeten worden en eventueel voorzien worden van een beschermende laag van bijvoorbeeld was of lak. Deze laag moet reversibel zijn, dat wil zeggen te verwijderen.

Aantasting van tinnen voorwerpen

De tinverzamelaar kan zich tevreden stellen met de wetenschap dat het materiaal tin niet bijzonder gevoelig is voor aantasting. Maar bijvoorbeeld lood, dat in de legering aanwezig is wel. De door veel Nederlandse verzamelaars geliefde patina, ontstaat als gevolg van omgevingsfactoren die inwerken op de legering en is dus eigenlijk een aantasting van het voorwerp, zij het zeer beperkt. De kleur van de patina is afhankelijk van de legering en van de omgeving waarin het voorwerp zich bevindt. Zo veroorzaken zwavelhoudende gassen een geelbruine laag op tin en ontstaat de zogenaamde goudpatina door de inwerking van bodembacteriën. Aantasting van tin kan zich ook uiten in zwart tinoxide of wit tinoxide.

Tinpest

Berucht onder tinliefhebbers is de zogenaamde tinpest die het gevolg zou zijn van het bewaren van tin bij lage temperaturen, onder de 13° Celsius. Volgens de heer Langeveld komt tinpest echter vrijwel niet voor, het is voornamelijk een theoretisch fenomeen. Als voldaan is aan een aantal kritische factoren zou tinpest kunnen ontstaan. Als het tinnen voorwerp geproduceerd is via een sterke bewerking van het materiaal, bijvoorbeeld ponsen, en de bewaartemperatuur is extreem laag, dan kan de tinstructuur transformeren. Bèta tin verandert dan in alfa tin. Het enige voorbeeld van tinpest dat Langeveld kent is een aangetaste orgelpijp in de Oekraïne. Als illustratie van de uitzonderlijkheid van het optreden van tinpest noemt hij de gave tinnen gebruiksvoorwerpen die zijn overgebleven van de overwintering op Nova Zembla, een omgeving met zeer lage temperaturen. Toen deze voorwerpen eeuwen later weer werden gevonden vertoonden ze geen sporen van tinpest.

Corrosie

Witte poedervormige corrosie op een lood-tin legering kan veroorzaakt worden door inwerking van zuur, bijvoorbeeld uit eikenhout of MDF. Deze witte corrosie wordt door velen ten onrechte aangezien voor tinpest. Naarmate het tin poreuzer is bijvoorbeeld als gevolg van gietgalletjes of krimpscheurtjes ontstaan tijdens het gieten, is het meer gevoelig voor corrosie.

Loodzeep en koperzeep

Legeringen met lood en koper zijn gevoelig voor vetzuren in dierlijke wassen en oliën, bijvoorbeeld in bijenwas die vaak bestanddeel is in boenwas. Bij degradatie (verouderen) van deze was komen de vetzuren vrij die loodzeep en koperzeep veroorzaken. De inwerking van deze vetzuren op een loodlegering veroorzaken een donkergrijze verkleuring en op een koperlegering een groene verkleuring. Deze corrosieproducten zijn onstabiel en kunnen vervolgens weer verdere aantasting van de legering veroorzaken. Pas na relatief langdurig contact van dierlijke was of olie met de lood- of koperlegering komen de vetzuren vrij die het materiaal kunnen aantasten. Naar mate de inwerking van de vetzuren vervolgens langer voortduurt, is de kans op zichtbare en onherstelbare aantasting of in-etsing van het oppervlak groter. Bij relatief korte inwerking kunnen eventueel gevormde corrosieproducten verwijderd worden zonder zichtbare schade aan het oppervlak. Bijenwas is vaak bestanddeel in boenwas, maar ook in kaarsen. Om aantasting te voorkomen is het belangrijk om restanten van deze producten zo spoedig mogelijk te verwijderen. Reiniging gaat eenvoudig met (warme) terpentijn. Om corrosie te voorkomen is het belangrijk om een was te gebruiken die geen bijenwas bevat. Zie ook onder het kopje *Actieve conservering van tin*.

Preventieve conservering van tin

Voorkom inwerking van schadelijke gassen, organische zuren, vetzuren en waterstofsulfide. En bewaar uit voorzorg uw voorwerpen ook liever niet beneden de 13° Celsius.

Actieve conservering van tin

Zorg ervoor dat uw tinnen voorwerpen schoon zijn. Regelmatig afstoffen is belangrijk omdat stof schadelijke bestanddelen bevat die, in combinatie met vocht uit de lucht, corrosie kunnen veroorzaken. Als het tinnen voorwerp een aangekoekte vuillaag heeft kan het gewassen worden met water en non-ionisch reinigingsmiddel. Ook babyshampoo is hiervoor geschikt. Los voor gebruik maar weinig babyshampoo in water op: een halve theelepel op één kopje water. Restanten van kaarsvet en bijenwas kunnen verwijderd worden met (warme) terpentijn. Stickers en verf kunnen goed verwijderd worden met aceton. Ook een voorwerp dat een mooie, egale patina heeft verkregen kan gereinigd worden met water en non-ionisch reinigingsmiddel of babyshampoo en oplosmiddelen. Een compact patina is stabiel en wordt alleen aangetast door zuren of sterke basen. Daarom moet gebruik van afwasmiddel worden afgeraden omdat daar vaak citroen in zit, en citroenzuur kan bij langdurige blootstelling tot beschadiging van het patina lijden.

Als het voorwerp goed schoon is kan een beschermende laag aangebracht worden om oxidatie te voorkomen. Het beste is om hiervoor een microkristallijnewas te gebruiken, bijvoorbeeld kant en klare *Renaissance wax*. Zie voor verkrijgbaarheid onder kopje *Materialen en leveranciers*. Deze was heeft een hoog smeltpunt waardoor de laag niet plakkerig wordt en kan met een kwast dun worden aangebracht. De was moet vervolgens heel goed worden uitgepoetst met een doek. Een plakkerige laag was houdt stof vast, waardoor het risico van aantasting weer wordt vergroot. Als alternatief voor microkristallijnewas kan eventueel canaubawas gebruikt worden, dit is een plantaardige was. Canaubawas heeft ook een hoger smeltpunt en is minder zuur dan bijenwas, bovendien is deze was soepel aan te brengen met een kwast.

Ledenbijeenkomst Utrecht, 26 april 2008

Kern van actieve conservering van tin:

- Vuil en oude waslaag verwijderen
- Microkristallijnewas of canaubawas gebruiken
- Was zo dun mogelijk aanbrengen en vervolgens goed uitpoetsen
- Schoonhouden door regelmatig afstoffen

Een waarschuwing is wel op zijn plaats. Regelmatig poetsen veroorzaakt vervlakking van reliëf en gegraveerde voorstellingen. Hoe zachter het materiaal des te groter de slijtage. Een onderzoek naar zilver uit de achttiende eeuw illustreert duidelijk de schade van ruim twee eeuwen zilverpoetsen. Gebleken is dat de voorwerpen sinds hun vervaardiging 2,5% in gewicht zijn verminderd als gevolg van regelmatig poetsen. Die 2,5% van het totale gewicht is natuurlijk alleen van de buitenkant verdwenen, en is dus een aanzienlijke bedreiging van detaillering.

Restauratie en reparatie

Nut en noodzaak

Een beschadigd of incompleet voorwerp kan gerestaureerd of gerepareerd worden. In de beoordeling van nut en noodzaak hanteert de professionele restaurator een groot aantal keuzemomenten. Deze dienen om de integriteit van het voorwerp zowel fysiek, historisch als esthetisch zoveel mogelijk te waarborgen. Besluitvorming kan enerzijds leiden tot het accepteren van verval en uiteindelijk misschien zelfs verlies van het voorwerp, en anderzijds tot uitsluitend het behoud van de functie door het maken van een kopie van het oorspronkelijke object of deel van het oorspronkelijke object. Allerlei afwegingen spelen vervolgens een rol:

- is een restauratie/reparatie reversibel
- is de behandeling geschikt danwel noodzakelijk
- is de behandeling voldoende terughoudend

Welke keuze ook gemaakt wordt, de restaurator zal altijd documenteren wat hij doet. De keuzemomenten worden getoetst aan de functie van het voorwerp: heeft het voorwerp voornamelijk een gebruiksfunctie of dient het meer ter illustratie van een historische gebeurtenis. In het eerste geval zal

reparatie eerder in de rede liggen dan in het tweede geval. Terwijl een historische context juist zeer goed geïllustreerd kan worden door een beschadigd voorwerp.

Restauratie en reparatie van tin

De restaurator kan een beschadigd stuk tin uitdeuken, scheuren herstellen of ontbrekende onderdelen aanvullen. Als een voorwerp een gebruiksfunctie heeft zijn verdergaande en wellicht minder reversibele technieken noodzakelijk, zoals bijvoorbeeld solderen. Terwijl voor een museale functie wellicht volstaan kan worden met lijmen van loslatende onderdelen en het minder zichtbaar maken van gaten en scheuren met vulmiddelen. Als vulmiddel wordt meestal gebruik gemaakt van polyester en/of epoxy, die met pigmenten op kleur wordt gebracht. Bij een donker gepatineerd voorwerp zal een aanvulling nauwelijks opvallen of zelfs onzichtbaar zijn. Bij blanke voorwerpen is een aanvulling van kunststof vrijwel altijd zichtbaar aanwezig.

Veel gebruikte technieken bij de restauratie of reparatie van tinnen voorwerpen zijn solderen, lijmen van loslatende onderdelen en het vastlijmen van kunststof aanvullingen. De technieken hebben verschillende voor- en nadelen.

Solderen:

- Stevig resultaat
- Vrijwel onzichtbaar op blank metaal en hooggans
- Aantasting van het patina
- Niet reversibel, een fout is niet meer te herstellen
- Onvoorspelbaar resultaat, omdat iedere legering anders reageert

Kunststof aanvulling en lijmen:

- Behoud van patina
- Reversibel, fouten te herstellen
- Minder stevig

- Zichtbaar bij blank metaal

Informatie

Als u meer informatie wilt over het vakgebied van de restaurator of op zoek bent naar een restaurator kunt u kijken op de volgende websites:

- www.conserveer.nl
- www.metaalrestaurator.nl
- www.restaurator.nl

Materialen en leveranciers

Non-ionisch reinigingsmiddel:

- Apotheek, LabShop Twello

Microkristallijne was, Renaissance wax:

- Van Kaathoven BV, Labshop Twello,
Bestellen via Internet

Van Kaathoven T&T
www.vankaathoven-tt.nl
Berghemseweg 128
5348 CM Oss, Nederland
Telefoon 0031 (0)412 645725

LabShop Twello
www.labshop.nl
Brede Goorstraat 2

7391 ZX Twello, Nederland
Telefoon 0031 (0)571276340

Verzamelen voor het Catharijneconvent vanaf 1970 tot 2000

*Lezing door de heer Henry Defoer, voormalig directeur
van museum Catharijneconvent*

Het huidige museum is ontstaan uit een fusie van het Aartsbisschoppelijk museum in Utrecht en het Bisschoppelijk museum in Haarlem. De collecties vormden een goede aanvulling op elkaar. De Utrechtse collectie, ontstaan uit de particuliere verzameling van de heer van Heukelom, met voorwerpen uit de middeleeuwen en de renaissance, bevatte veel Hollandse middeleeuwse kunstvoorwerpen, Mechelse beelden, beschilderde beelden en Italiaanse schilderijen. De Haarlemse collectie was gericht op de periode vanaf 1680, de zogenaamde barok ontstaan ten tijde van de contrareformatie. Aan deze twee collecties werd ook de inboedel van een Utrechtse schuilkerk toegevoegd, met onder meer fraaie relieken en reliekhouders en een bijzondere keizerlijke albe. De behorende stichtingen beoogden met deze drie collecties een groot rooms-katholiek museum in Utrecht te vestigen. Toen bleek dat de stad Utrecht niet in staat was om bij te dragen aan de exploitatie van dit beoogde nieuwe museum wendde men zich tot de rijksoverheid. Deze was bereid om het museum te subsidiëren, mits de doelstelling van het museum breder werd geformuleerd tot museum voor de geschiedenis van het Christendom in Nederland. Naast overheidssubsidie ontving het nieuw te vormen museum bijdragen van stichtingen voortkomend uit de verschillende denominaties, in de vorm van geld maar ook van objecten. Het museum werd gevestigd in een prachtig middeleeuws kloostercomplex in het centrum van Utrecht en kreeg de naam Museum het Catharijneconvent.

Op dat moment stond de directie van het museum voor de taak zorg te dragen voor het ontwikkelen van een evenwichtige museale presentatie over de verschillende

Ledenbijeenkomst Utrecht, 26 april 2008

geloofsrichtingen binnen het Nederlandse Christendom. Daarvoor diende ook de collectie van het museum aangepast te worden. Met name voorwerpen met een protestantse signatuur waren tot op dat moment geheel afwezig. Aangezien de protestantse kerken gekenmerkt worden door soberheid van inrichting en van liturgie, was het niet eenvoudig om museale voorwerpen te vinden die dit deel van de geschiedenis zouden kunnen illustreren. Wel illustratief voor de vroege geschiedenis van het protestantisme zijn schilderijen met bijbelse taferelen. De schilder Rembrandt heeft veel bijbelse taferelen geschilderd in opdracht van protestantse opdrachtgevers. Maar bij deze schilderijen was de aanschafprijs een probleem. Het betekende een grote uitdaging voor de directie om de collectie in deze richting aan te vullen. Dat is met de juiste kennis, veel inventiviteit en vereende krachten ook gelukt. Nadat de heer Defoer een belangrijke Rembrandt had ontdekt, met als onderwerp de doop van de Kamerling, kon dit schilderij worden aangekocht met steun van de vereniging Rembrandt. Maar ook door bruiklenen van de Rijksdienst voor Beeldende Kunst zijn diverse werken aan de collectie toegevoegd. Een andere benadering was het ruilen van stukken om tot een evenwichtige collectie te komen. Zo zijn een aantal van de Italiaanse schilderijen uit de oorspronkelijke collectie ingeruild of teruggegeven aan de Rijksdienst voor de Beeldende kunst en het Rijksmuseum. In de plaats daarvoor kreeg het museum werken die het doel van de collectie beter ondersteunden.

Door een reeks van succesvolle aankopen en bruiklenen van zogenaamde bijbelschilderijen, werd het belang van het museum op dit terrein zo evident dat de Rijksdienst zich vanaf de jaren negentig ten doel stelde dit type schilderijen te concentreren in het Catharijneconvent. Daarnaast kreeg het museum schilderijen in bruikleen van kerken in ruil waarvoor het museum de restauratie verzorgde. In de jaren tachtig kon het museum een complete collectie pelgrimsinsignes aanschaffen, daarmee is in 1983 de

geslaagde tentoonstelling 'Godsdienst per dozijn' gehouden. De heer Defoer heeft, vanuit zijn rijke praktijkervaring, en geïllustreerd met veel afbeeldingen via de beamer, op boeiende wijze uiteengezet hoe een groot deel van de huidige museumcollectie tot stand is gekomen.

Dit verslag wil ik eindigen met een voorbeeld van een aankoop die in mijn ogen heel bijzonder is geweest en ook op een bijzondere wijze tot stand is gekomen. Tijdens een bezoek aan een New Yorkse kunsthandel zag de heer Defoer een mooi Mechels beeldje van de heilige Veronica. Hij werd getroffen door de verfijnde detaillering van het snijwerk en het polychroom. Tegelijkertijd had hij ook een gevoel van herkenning. Terug in het museum in Utrecht viel zijn oog op een Mechelse beeldengroep met twee vrouwen bij het Kruis van Christus. Hij zag dezelfde detaillering in snijwerk en polychroom als bij de heilige Veronica in New York. Na zorgvuldig onderzoek bleken de twee beelden gesneden te zijn uit één stuk hout, en oorspronkelijk afkomstig uit hetzelfde retabel. Tot zijn grote tevredenheid heeft de heer Defoer vervolgens kans gezien om het New Yorkse beeldje aan te kopen voor het museum, waar de heilige Veronica verenigd werd met de twee vrouwen bij het Kruis. Gelukkig staan ze ook nu nog bij elkaar in de vaste opstelling. Het resultaat van dertig jaar verzamelen door de heer Defoer en zijn staf, is een collectie die inderdaad op een evenwichtige manier de geschiedenis van het Christendom in Nederland kan presenteren. De heer Defoer eindigt zijn boeiende voordracht door met spijt te constateren dat de huidige opstelling in het Catharijneconvent meer gericht lijkt te zijn op religieuze beleving dan op geschiedenis.

*Jan Steen: Paar in slaapvertrek. Paneel 49 x 39,5 cm. Gemonogrameerd l.o.
Collectie: Museum Bredius- Den Haag (inventarisnummer 113 - 1946)*

Van Columbus tot tabakspot

A. Leewis | Fotografie: J.F.H.H. Beekhuizen

*Afb. 1
Moriaan
Gevelbeeld.
18e eeuw.*

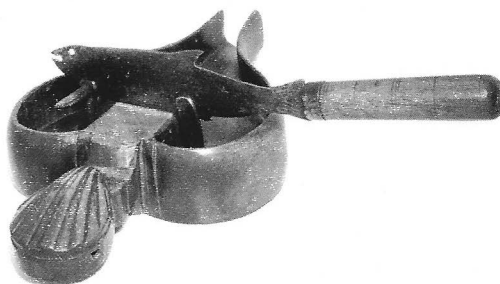
Algemeen

In 1492 voer Columbus uit om via de West, China - Cathay - te bereiken. Na vijftien dagen varen, bereikte hij Cuba, waarvan hij dacht dat het Indië was. Tot aan zijn dood heeft hij dat ook gemeend. Hij stuurde twee veeltalige bemanningsleden, Xeres en Tores, aan wal met een brief van Isabel en Ferdinand van Aragon met daarin de groeten van het Spaanse koningshuis. Dat werd natuurlijk niets. Tijdens hun tocht zagen zij inboorlingen, die tabak rookten (afb. 1). Zij ontdekten ook gewassen als maïs, tomaten en aardappelen. Aanvankelijk werd in de zestiende eeuw in Europa tabak aangewend voor medische doeleinden. De geleerde Carolus Clusius betitelde de tabak als een panacee, een geneesmiddel voor alle kwalen. Tevens verdreef het de honger, die in die dagen veelvuldig voorkwam.

Jean Nicot, ambassadeur van Frankrijk aan het Spaanse hof, stuurde snuiftabak naar zijn koningin Catharina de Medici, die aan migraine leed. De snuif verdreef haar migraine en de snuiftabak werd naar haar genoemd 'Herbe à la Reine'. De tabak is later vernoemd naar Jean Nicot als 'Tabacum Nicotiana'.

Sir Walter Raleigh, gouverneur van de Engelse kolonie Virginia zag daar de Indianen uit stenen pijpjes roken. Die gewoonte nam hij over en introduceerde aan het Engelse hof het roken van de pijp. Zelfs Elisabeth de Eerste, wij spreken dan over 1565, waagde zich aan de rokerij.

Rond 1600 komt de tabak ook naar Nederland via zeelieden, soldaten in het leger van Maurits en Frederik Hendrik, studenten en meisjes van de straat. Aanvankelijk ging de verkoop via tabaks- of piskroegen tot het midden van de 17e eeuw. De tabak werd verkocht in de vorm van een strengetje, waarvan met een mes en een plankje een stukje werd afgesneden en klein gemaakt werd. Later maakte men ook gebruik van een tabakssnijdertje (afb. 2).

Afb. 2 Tabakssnijdertje. 18e eeuw.

Dit is te zien op schilderijen van o.a. David Teniers, Jan Steen en Adriaan Brouwer. De tabak was duur en van slechte kwaliteit. Zodoende rookte men uit zeer kleine pijpjes (afb. 3 en het schilderij van Jan Steen). In de loop der tijd werd de kwaliteit van de tabak beter. De aanvoer vanuit Virginia werd groot, derhalve werd de tabak goedkoper en zien wij de pijpenkop groter worden.

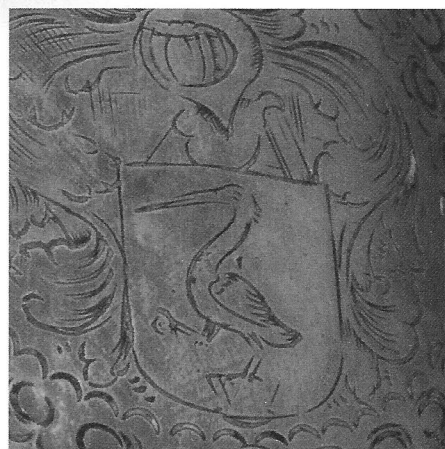

Afb. 3 Pijpje. 17e eeuw.

Van Columbus tot tabakspot

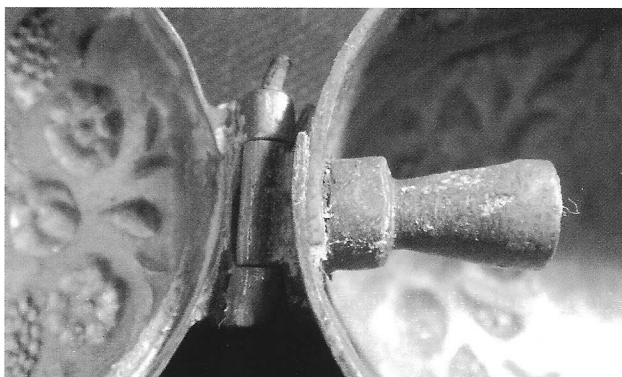
*Afb. 4 Hollandse ovale messing tabaksdoos
Gravering voorzijde: stadswapen van 's-Gravenhage
in de vorm van de ooievaar. Gravering achterzijde:
gevleugelde engel met schild met daarin de eigenaars-
naam Pierre Dozen en boven de engel het jaartal
1674. Verder bloemversiering in de vorm van drijfwerk.*

Afb. 5 Binnenzijde met klokertje

De tabaksdoos

Doordat de tabak aan het einde van de zestiende eeuw goedkoper werd, kon men zich een klein voorraadjje veroorloven, dat bewaard werd in een klein eivormige metalen doosje, o.a. van messing, en dat afgestemd was op de inhoud van de pijpenkop. Naarmate het medicinale karakter van tabak afneemt, komt de tabak meer in gebruik als genotmiddel en werden de tabaksdozen ook groter (afb. 4). Zoals eerder vermeld, was de pijpenkop zo klein dat men zelfs met de pink de tabak niet

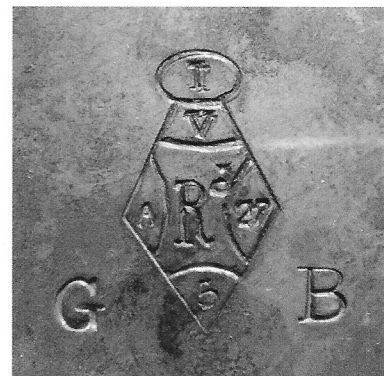
Van Columbus tot tabakspot

*Afb. 6 Hollandse messing tabaksdoos
Schuiven aan boven- en onderzijde.
Aan de binnenkant twee klepjes.
Voorstelling : de vier jaargetijden.
1e helft 18e eeuw.*

aan kon drukken. Door middel van een klokertje – stampertje – vast aangebracht in de doos kon men de tabak samendrukken (afb. 5). Vaak werden de metalen tabaksdozen versierd met graveringen van zowel religieuze als wereldlijke voorstellingen (afb. 6). Historische motieven worden vooral in de 18e eeuw gebruikt.

Van Columbus tot tabakspot

*Afb. 7 Engelse tonvormige tabakspot, Sheffield
Gemerkt op het deksel en aan de buitenkant
van de bodem: productiemerk. Dit geeft aan
dat de tabakspot vervaardigd is op 27 december
1850. Ingeslagen eigenaarsinitialen GB op het
deksel en de bodem.*

Midden 19e eeuw.

Hoogte: 11,6 (incl. deksel).

Doorsnede: 9,9 cm.

De tabakspot

Toen men thuis de gewoonte aannam om pijp te roken, hetgeen daarvoor 'not done' was, kwam tegen het einde van de 17e eeuw de tabakspot op tafel. De eerste tinnen en loden tabakspotten komen voor in Engeland (afb 7 en 8). Daar werden mogelijk tegen 1660 al tabakspotten gebruikt en daarna pas op het Europese continent. Het onderzoek van F.W. Fairholt in *Tobacco, its history & associations* bevestigt dit¹.

Van Columbus tot tabakspot

*Afb. 8 Engelse loden tabakspot
met morenkopje op het deksel*

Einde 18e eeuw.

Hoogte: 13,3 cm.

Lengte: 12,5 cm.

Breedte: 9,2 cm.

Van Columbus tot tabakspot

Afb. 9 Engelse loden tabakspot

Gemerkt aan de buitenkant van de bodem: gietersnaam STOCK & SON, mogelijk Sheffield. Eveneens aan de buitenkant van de bodem productiemerk. Dit geeft aan dat de tabakspot vervaardigd is op 14 maart 1856.

Voorstelling: De Krimoorlog (1853 - 1856).

Op het deksel ingeslagen tekst: INKERMAN

(de slag bij Inkerman 5 november 1854)

– ALMA – SEBASTOPOL – BALAKLAVA.

3e kwart 19e eeuw.

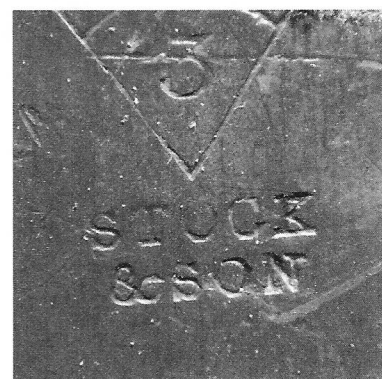
Hoogte: 13,8 cm.

Lengte: 14,8 cm.

Breedte: 10,9 cm.

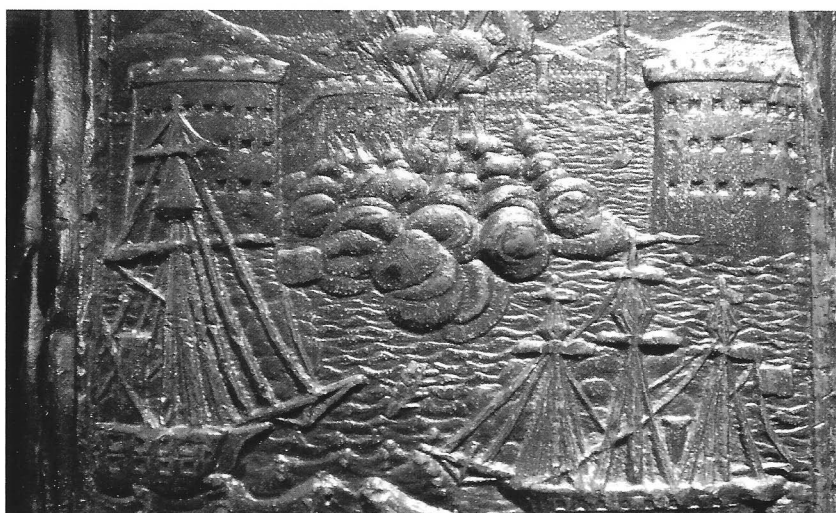
Van Columbus tot tabakspot

Een bijzondere Engelse loden tabakspot, die gemaakt is als herinnering aan de Krimoorlog, is zeer vermeldenswaard (afb. 9). Deze oorlog die zich heeft afgespeeld van 1853 tot 1856 tussen Rusland enerzijds en Turkije, Groot Brittannië, Frankrijk en Sardinië anderzijds is tevens de aanzet geweest van het massale sigarettengebruik in Europa. De Franse en Engelse militairen waren pijprokers. In de strijd is pijproken zeer onpraktisch. Van de Turken en Russen zagen zij het sigarettenroken, wat zij onmiddellijk overnamen en daarna verspreidden. Rond 1700 zien wij in Nederland de eerste tinnen tabakspotten verschijnen, in de stijl van Lodewijk

XIV. Onder invloed van de Franse mode van dat moment komen halverwege de 18e eeuw de Lodewijk XV en aan het einde van de 18e eeuw de Lodewijk XVI tabakspot. Dat er inmiddels zo'n grote verscheidenheid is in tussenvormen, gegoten door Nederlandse tinnegieters, geeft het volgende overzicht (afb. 10 t/m 28). Om de vochtigheidsgraad op peil te houden, werd veelal gebruik gemaakt van een loden aandrukplaat, het zogenoemde binnendeksel.

Er komen tabakspotten voor in de 18e en 19e eeuw, die veelkleurig beschilderd zijn. In deze originele polychroom komen zij niet vaak voor.

Note:

¹ F.W. Fairholt, F.S.A. – Tobacco, its history & associations, Piccadilly 1876.

Van Columbus tot tabakspot

Afb. 10 Tabakspot, Amsterdam – Louis XIV
Gemerkt aan de buitenkant van de bodem:
viermerk met gieterinitialen HVDB =
Hendrik van den Broek, Amsterdam,
burger 1688, overleden vóór 1701¹.
Omstreeks 1700.
Hoogte: 16,2 cm.
Lengte/breedte: 12,3 cm.

Afb. 11 Tabakspot
Gemerkt aan de buitenkant van de bodem:
engelmerk met kwaliteitsaanduiding
BLOCKTIN en gietersinitialen IF = onbekend².
Midden 18e eeuw.
Hoogte: 13,3 cm.
Lengte/breedte: 12,3 x 12,5 cm.

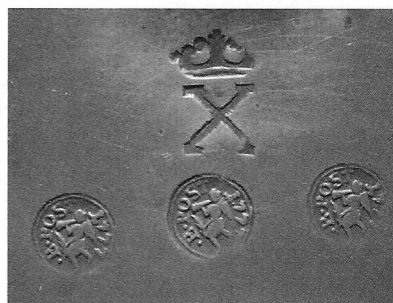

*Afb. 12 Tabakspot
Gemerkt aan de binnenkant van de bodem:
engelmerk met kwaliteitsaanduiding
BLOCKTIN en gietersinitialen IF = onbekend.
Midden 18e eeuw.
Hoogte: 16 cm.
Lengte/breedte: 13 x 13 cm.*

*Afb. 13 Tabakspot, mogelijk Amsterdam
Gemerkt aan de buitenkant van de bodem:
gekroonde X en driemaal gietersmerk in de
vorm van een engel met palmtak en bazuin
naar links met gietersnaam B. Post en jaar-
taal 1777. De vier zijden van de tabakspot zijn
versierd met guirlandes met daartussen een
hoofd met hoed. Op het deksel guirlandes
met twee hoofden en twee ossenkoppen³.
2e/3e kwart 18e eeuw.
Hoogte: 15,4 cm.
Lengte/breedte: 11,5 cm.*

Van Columbus tot tabakspot

*Afb. 14 Tabakspot, Amsterdam
Gemerkt aan de buitenkant van de bodem:
deels weggesleten viermerk met gieters-
initialen CC = Cornelis Croon II, Amsterdam,
geboren 1675, poorter 1700⁴.
1e kwart 18e eeuw.
Hoogte: 15 cm.
Lengte: 12,6 cm.
Breedte: 7,6 cm.*

*Afb. 15 Tabakspot, Amsterdam – Louis XV
Gemerkt aan de binnenkant van de bodem:
weggesleten viermerk en banderol met deels
weggesleten plaatsnaam (A)MSTER(DAM) =
onbekend, Amsterdam⁵.
Midden 18e eeuw.
Hoogte: 16,2 cm.
Lengte: 14,3 cm.
Breedte: 9 cm.*

Van Columbus tot tabakspot

*Afb. 16 Tabakspot, Amsterdam
Gemerkt aan de buitenkant van de bodem:
deels weggesleten viermerk met
gietersnaam (I)CRUL = J. Crul, Amsterdam,
omstreeks 1700 – 1725⁶.
1e kwart 18e eeuw.
Hoogte: 13,8 cm.
Lengte: 14 cm.
Breedte: 7,6 cm.*

*Afb. 17 Tabakspot
Gemerkt aan de binnen- en buitenkant van
de bodem: viermerk met gietersinitialen
LVO = onbekend⁷.
Midden 18e eeuw.
Hoogte: 16,5 cm.
Doorsnede: 13,4 cm.*

*Opmerking:
Deze tabakspot heeft een loden binnen-
deksel, die er vrijwel zeker bij behoort heeft.
Het handvatje is uitgevoerd in de vorm van
een dolfijntje en verder staan er gegraveerde
initialen en een jaartal op: EM 1818.*

Van Columbus tot tabakspot

*Afb. 18 Tabakspot, Amsterdam
Gemerkt aan de buitenkant van de bodem:
X met deels weggesleten viermerk met
gietersinitialen HVDB = Hendrick van den
Broek, Amsterdam, vermeld 1688, overleden
vóór 1701⁸.*

1e kwart of midden 18e eeuw.

Hoogte: 17,3 cm.

Doorsnede: 10 cm.

*Afb. 19 Tabakspot, Amsterdam
Gemerkt aan de buitenkant van het deksel:
gekroonde X en viermerk met gietersnaam,
engeltje met bazuin naar rechts, klimmende
leeuw naar rechts, weggesleten merk =
A:Jildens (Jilaens)?, Amsterdam. Onder
het viermerk een banderol met deels
weggesleten plaatsnaam AMSTER(DAM)⁹.*

2e/3e kwart 18e eeuw.

Hoogte: 15,4 cm.

Doorsnede: 11,7 cm.

Van Columbus tot tabakspot

Afb. 20 Tabakspot

Gemerkt aan de buitenkant van de bodem: engelmerk met kwaliteitsaanduiding BLOCKTIN en gietersinitialen IF = onbekend¹⁰.

Midden 18e eeuw.

Hoogte: 16,4 cm.

Doorsnede: 14,5 cm.

Afb. 21 Tabakspot, Amsterdam

Gemerkt aan de binnenkant van de bodem: viermerk met gietersinitialen IC = onbekend, Amsterdam¹¹.

Midden 18e eeuw.

Hoogte: 12,5 cm.

Doorsnede: 14,1 cm.

Opmerking:

Dit merk toont een grote overeenkomst met het merk dat afgebeeld is in Dubbe 1978 op bladzijde 332, figuur 188. Het verschil zit in de initialen, bij Dubbe CC voor Cornelis Croon II.

Van Columbus tot tabakspot

*Afb. 22 Tabakspot, 's-Gravenhage
Gemerkt aan de buitenkant van de bodem:
deels weggesleten viermerk met initialen
DTW = Daniel ten Winkel, 's-Gravenhage,
vermeld 1731 – 1740. Op het deksel een
gegraveerd (familie)wapen¹².*

Midden 18e eeuw.

Hoogte: 10,7 cm.

Doorsnede: 17 cm.

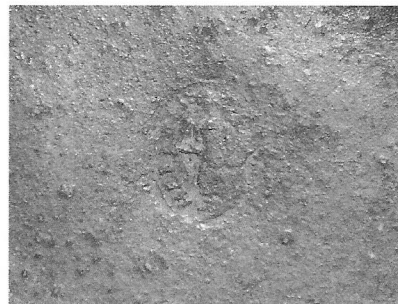
*Afb. 23 Tabakspot met morenkopje
op het deksel*

*Gemerkt aan de binnenkant van de bodem:
engelmerk met deels weggesleten gieters-
naam HEE.. = onbekend.*

4e kwart 18e eeuw.

Hoogte: 11,7 cm.

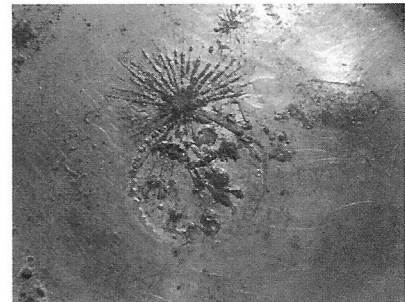
Doorsnede: 12,3 cm.

Van Columbus tot tabakspot

*Afb. 24 Tabakspot, Amsterdam – Louis XVI
Gemerkt aan de buitenkant van de voet:
engelmerk met gietersinitialen CLS = Carel
Lodewijk Schurffius, Amsterdam, geboren
1743, gehuwd 1772, overleden 1812¹³.
4e kwart 18e eeuw.
Hoogte: 19,1 cm.
Doorsnede: 10,1 cm.*

*Afb. 25
Miniatuur tabakspot
Niet gemerkt.
1e kwart 19e eeuw.
Hoogte: 9,6 cm.
Doorsnede: 5 cm.*

Van Columbus tot tabakspot

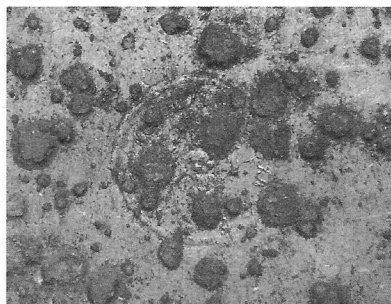

*Afb. 26 Tabakspot
Niet gemerkt¹⁴.
4e kwart 18e eeuw.
Hoogte: 17,7 cm.
Doorsnede: 17 cm.*

*Opmerking:
Deze tabakspot zonder standvoet
is een uitzonderlijke uitvoering.
Een geopperde veronderstelling is
dat deze pot gebruikt is voor
vergaderdoeleinden.*

*Afb. 27 Tabakspot
Gemerkt aan de binnenkant
van de bodem: onduidelijk merk¹⁵.
Omstreeks 1800.
Hoogte: 16,3 cm.
Lengte: 14,6 cm.
Breedte: 10,8 cm.*

Van Columbus tot tabakspot

*Afb. 28 Tabakspot, mogelijk Zwolle
Gemerkt aan de buitenkant van de
bodem: gekroonde X en deels
weggesleten viermerk = onbekend¹⁶.
4e kwart 18e eeuw.
Hoogte: 5,5 cm.
Doorsnede: 15,7 cm.*

Van Columbus tot tabakspot

Noten:

- 1 J.F.H.H. Beekhuizen – De schoonheid van het oude Tin, 's-Hertogenbosch 1998, blz. 87, afb. 132 (rechts).
- 2 Ibidem, blz. 89, afb. 136.
- 3 J.F.H.H. Beekhuizen – 18e Verkoopexpositie Tin, mei 2004, Amsterdam 2004, blz. 32 en 33, nr. 26.
- 4 J.F.H.H. Beekhuizen – De schoonheid van het oude Tin, 's-Hertogenbosch 1998, blz. 88, afb. 134.
- 5 Ibidem, blz. 87, afb. 132 (links).
- 6 Ibidem, blz. 89, afb. 135.
- 7 Ibidem, blz. 89, afb. 137.
- 8 J.F.H.H. Beekhuizen – Pewter Ware 4, mei 2006, Amsterdam 2006, blz. 46 en 47, nr. 36.
- 9 J.F.H.H. Beekhuizen - Tin Tefaf 2008, Amsterdam 2008, blz. 64 en 65, nr. 26.
- 10 J.F.H.H. Beekhuizen – Pewter Ware 8, november 2008, blz. 63, nr. 46.
- 11 J.F.H.H. Beekhuizen – De schoonheid van het oude Tin, 's-Hertogenbosch 1998, blz. 90, afb. 139.
- 12 Ibidem, blz. 90, afb. 140
- 13 Ibidem, blz. 87, afb. 132 (midden)
- 14 Ibidem, blz. 91, afb. 141
- 15 Ibidem, blz. 91, afb. 143
- 16 Ibidem, blz. 91, afb. 142

Geraadpleegde literatuur:

- Beekhuizen, J.F.H.H. – De schoonheid van het oude Tin, 's-Hertogenbosch 1998
- Beekhuizen, J.F.H.H. – Tin Tefaf 2003, Amsterdam 2003
- Catalogus Blick op Tin, Laren 1965
- Dubbe, B. - Tin en tinnegieters in Nederland, Lochem 1978
- Kohlmann, Th. - Zinngiesserhandwerk und Zinngerät in Oldenburg Ostfriesland und Osnabrück, Göttingen 1972

Overzicht merken:

- Beekhuizen, J.F.H.H. - Verkoopexpositie Tin kan ook betaalbaar zijn, oktober 2000, Amsterdam 2000
- Beekhuizen, J.F.H.H. – 15e Verkoopexpositie Tin, december 2002, Amsterdam 2002
- Beekhuizen, J.F.H.H. - Pewter Ware 7, Amsterdam 2007
- Beekhuizen, J.F.H.H. – Pewter Ware 8, november 2007, Amsterdam 2007
- Dubbe, B – Tin en tinnegieters in Nederland, Lochem 1978

Literatuur over tin

H.B. van Wijk

Literatuur over tin

Berend Dubbe | Deventer 19 01 1920 – Deventer 14 12 2007

De laatste jaren van zijn leven had ik het voorrecht met Bé Dubbe veel contact te hebben. Eerder al omdat wij beiden deel uitmaakten van het bestuur van de Nederlandse TinVereniging en vervolgens ook omdat we samen verscheidene projecten ter hand hebben genomen. Eén daarvan was het bijeenbrengen van zijn publicaties. Dat resulteerde in de zomer van 2006 in twee lijvige delen *Verzameld Werk*, waarbij ik een inleiding schreef. Het volgende is daaraan ontleend.

Ten tijde van het bijeenbrengen van het werk van Bé Dubbe, waarbij ondergetekende voor de logistieke zaken zorgde, is hij 86 jaar oud. Als zelfstandig accountant en belastingadviseur, met een kleine staf werkzaam in Deventer vanaf 1950, vond hij – naast zijn gezinsleven – de tijd om een omvangrijk oeuvre te scheppen. Het gezin Dubbe heeft twee zonen, beiden gehuwd. Ten tijde van zijn overlijden zijn er voorts naast zijn echtgenote twee kleinkinderen. Het leeuwendeel van zijn werk stamt van voor 1990, het jaar waarin hij 70 werd en zijn beroepsmatige activiteiten neerlegde. Dit blijkt door ‘over de duim’ het aantal pagina’s te schatten dat in het chronologisch geordende *Verzameld Werk* is opgenomen. Maar even indrukwekkend is zijn productie in een periode, waarin alleen de zeer sterken zich blijven manifesteren.

De ‘zelfstandige’ publicaties, die niet in dit *Verzameld Werk* zijn opgenomen versterken deze waarnemingen. Deze boeken zouden al zonder de onzelfstandige publicaties getuigen van een vruchtbaar auteurschap. Een auteurschap dat – aangezien het niet om fictie gaat maar om de vruchten van historisch onderzoek – niet alleen tijd om te schrijven vraagt maar ook voorbereidingstijd, vaak ter plaatse waar zich de bronnen bevonden. Dit alles getuigt van doelmatig tijdsgebruik gepaard aan een grote doeltreffendheid.

Het auteurschap van Bé Dubbe verraadt een brede interesse voor de muzen vooral op het gebied van de ambachtelijke toegepaste kunsten waar hij baanbrekend historisch onderzoek heeft gedaan en verbanden heeft gelegd tussen uitingen van kunstzinnige vaardigheid van grote verscheidenheid.

Ambachtelijke kunst wordt ook wel decoratieve kunst genoemd, ter onderscheiding van de ‘hoge’ kunsten. Gesteld is wel dat het eigenlijk de hoge kunst, de fine art is die men decoratief zou moeten noemen. Deze – met name de schilderkunst en de beeldhouwkunst – vervult namelijk geen andere dan een decoratieve functie, terwijl ambachtelijke kunst juist gebruiksfuncties met kunstzin verenigt.

Aldus de Inleiding. De aldus door mij geschreven tekst kon de goedkeuring van Bé wegdragen, behoudens één passage, die hierboven niet te vinden is. Die passage kwam er op neer dat ik vond dat zijn werk een eredoctoraat waardig was. Dat ging hem te ver, maar ik vind het nog steeds en ik kan het nu ‘ongehinderd’ schrijven.

Ook zonder die titel heeft Bé Dubbe in de loop der decennia voor zijn wetenschappelijk schrijverschap en zijn bestuurlijke functies regelmatig erkenning gekregen getuige de onderstaande lijst van onderscheidingen.

Literatuur over tin

Lijst van onderscheidingen:

1966	Culturele prijs van de stad Deventer, de Gulden Adelaar
1973	Ridder in de Orde van Oranje-Nassau
1977	Bucheliusprijs van de Vereniging van Nederlandse Kunsthistorici
1981	Zilveren Anjer van het Prins Bernhard Cultuurfonds, uitgereikt door Z.K.H. Prins Bernhard in het Koninklijk Paleis op de Dam te Amsterdam*
1991	Erelid van de Vereeniging tot Beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis
1997	Zilveren erepenning van de stad Deventer, bij gelegenheid van zijn afscheid na 40 jaar bestuurslidmaatschap – waarvan 30 als voorzitter – van de Vereniging De Waag te Deventer, en ingeschreven in het Gulden Boek van de stad, waarin Deventenaren worden opgenomen, die de stad een bijzondere dienst hebben bewezen
1998	Erelid van de Nederlandse TinVereniging
2001	Bevordering tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau
2005	International Medal to non-British Pewter Greats for 'outstanding contributions to the knowledge of pewter' van de Engelse Pewter Society
2006	Erevoorzitter van Vereniging De Waag

* Zilveren Anjer

De Zilveren Anjer is het belangrijkste eerbetoon van het Prins Bernhard Cultuurfonds. De onderscheiding werd in 1950 ingesteld ter gelegenheid van de tiende herdenking van de Anjerdag De Zilveren Anjer is een blijk van waardering "voor personen van onbesproken vaderlands gedrag, die in enigerlei vorm van onverplichte arbeid uitstekende verdiensten hebben verworven voor de Nederlandse cultuur of voor die van de Nederlandse Antillen en Aruba."

Ik citeer hier alleen de aanhef van het laudatio, dat door Prins Bernhard bij de uitreiking van de Zilveren Anjer werd uitgesproken:

De heer Berend Dubbe uit Deventer heeft, naast zijn werk als belastingconsulent, een schat van kennis bijeengebracht inzake Nederlandse kunstnijverheid uit vroeger tijden. Via medewerking aan tentoonstellingen en talloze publicaties heeft hij die kennis ontsloten op een wijze die de vakman respect inboezemt en de leek tot belangstelling prikkelt. Zijn boek 'Tin en tinnegieters in Nederland' is daarvan het overtuigendste voorbeeld.

Literatuur over tin

Zijn functies waren legio:

- 1947 – 1991 Bestuurslid en penningmeester van de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis
- 1957 – 1997 Bestuurslid (1966 – 1997 voorzitter) Vereniging De Waag Deventer
60er jaren Penningmeester Culturele Raad te Deventer
- 1961 – 1989 Redacteur van het Mededelingenblad van de Vrienden van de Nederlandse Ceramiek
- 1967 – 1993 Redacteur van het maandblad Antiek
- 1969 – 1988 Penningmeester (1986 – 1988 voorzitter) van het Provinciaals Overijssels Museum Zwolle
- 1969 – 1996 Voorzitter Commissie De Gulden Adelaar te Deventer
- 1970 – 1979 Lid van de Tinclub
- 1975 – 2006 Medeoprichter en lid van de Zilverclub
- 1977 – 1994 Lid van de Gemeentelijke Commissie voor de Gemeentemusea Deventer
- 1980 – 1991 Lid van de Commissie van Toezicht Rijksmuseum Twenthe
- 1980 – 1994 Lid Museum Commissie Centraal Museum Utrecht
- 1981 – 1992 Lid Algemeen Bestuur Vereniging Rembrandt
- 1983 – 2007 Penningmeester Stichting Mr. J.W. Frederiksprijs
- 1984 – 1990 Bestuurslid Stichting Het Nederlandse Gebruiksvoorwerp te Rotterdam
- 1989 – 1990 Penningmeester Stichting Herinrichting Brink te Deventer
- 1991 – 2000 Penningmeester Stichting Vrienden van het Rijksarchief
- 1993 – 2007 Medeoprichter, bestuurslid van de Nederlandse TinVereniging en hoofdredacteur van De Tinkoerier, mededelingenblad van de Nederlandse TinVereniging
- 1994 – 2007 Penningmeester Stichting tot Bevordering van de Bestudering van de Kunstnijverheid te Leiden
- 1995 – 2007 Bestuurslid Stichting Buitengoed te Heino

Literatuur over tin

De hierna volgende bibliografie en de daarbij behorende indeling naar onderwerp zijn eveneens aan het Verzameld Werk ontleend. De opsomming sloot af in de zomer van 2006; er zijn daarna nog enkele publicaties verschenen en er staan er nog twee op stapel. Chronologisch gezien is het laatst geschreven artikel dat in de Tinkoerier van december 2007, getiteld 'Kunst of ambacht, edel of onedel, dat is de vraag'. Het is enigszins beschouwelijk van aard, een opmerkelijke afsluiting van zijn schrijverscarrière, die gekenmerkt wordt door zijn wetenschappelijke aanpak, geen ruimte biedend – althans zich geen ruimte gunnend - voor subjectiviteiten. Wat Bé Dubbe in dit artikel aanroert vertoont overeenkomst met de opmerking over ambachtelijke kunst in de bovengeciteerde inleiding bij het Verzameld Werk. Beide weerspiegelen de gesprekken die hij en ik over dit onderwerp voerden. Mijn contacten met Bé Dubbe ontwikkelden zich tot vriendschap; een vriendschap waarvoor ik hem zeer dankbaar ben.

Bibliografie B. Dubbe

Inleiding

De hierna volgende chronologische lijst vermeldt alle werken tot de zomer van 2006. Van de zelfstandige publicaties (boeken) zijn de volgnummers voorzien van een *. Niet gepubliceerd zijn de nummers 71 en 89; deze nummers zijn voorzien van **.

Aanwijzing

Onderstaand is cursief schrift gebruikt ingeval van boeken om de titel weer te geven en in geval van tijdschriften en dagbladen om de naam van het tijdschrift weer te geven. Bijdragen aan catalogi en andere verzamelpublicaties staan tussen aanhalingstekens, de titel van de publicatie is, na "in:" cursief weergegeven. Bij doorlopende nummering wordt van periodieken alleen het jaar vermeld, anders zonodig een nadere datering; jaargangnummers worden niet vermeld.

Literatuur over tin

1. Deventer muziekleven door de eeuwen heen, *Dagblad Het Parool*, Deventer editie, 10 afleveringen, december 1945 – april 1946.

2. De “Kacheloven” in Oost-Nederland, *Verslagen en Mededelingen van de Vereeniging tot Beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis*¹, 1958 p. 81 – 91.

3. Tabakspijpmakers in Overijssel, *Mededelingenblad Vrienden van de Nederlandse Ceramiek*², december 1959 p. 22 en 27.

4. Ein Kölner Haffnerbecher, *Keramos*, juli 1960 p. 3 – 10.

5. Bijdrage tot de geschiedenis van het muziekleven te Deventer tot het eind van de 18e eeuw, *V.M.O.R.G.*, 1961 p. 111 – 155.

6. Deventer “dakruiters”, *Mededelingenblad*, juli 1961 p. 8 – 9.

7. Bijdrage tot de kennis van het zeventiende en achttiende-eeuwse gebruiks aardewerk, *Mededelingenblad*, maart 1962 p. 2 en 7 – 18.

8. Het tinnegietersambacht in Deventer, *V.M.O.R.G.*, 1962 p. 37 – 148.

9. Eine Overijsselse Münze als Vorbild für Siegburger Töpfer, *Keramos*, april 1962 p. 34 – 35.

10. Hessische glasexport naar Nederland, *Bulletin Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond*, 1962 kolom 299 – 310.

11. Deventer geelgieters in de 17e en 18e eeuw, *V.M.O.R.G.*, 1963 p. 119 – 130.

12. In memoriam A. Dorgelo, *V.M.O.R.G.*, 1963 p. 1 – 3.

13. De kacheloven in Nederland, *Mededelingenblad*, september 1963 p. 1 – 31.

14. Een Keulse ‘Haffnerbeker’, *Mededelingenblad*, september 1964 p. 26 – 29.

15. Een tinnen avondmaalsbeker, *Bijdragen en Mededelingen Nederlands Openluchtmuseum*, 1965 p. 15 – 21.

- 16.* *Tin en tinnegieters in Nederland*, Zeist: De Haan 1965 (tweede druk: 1978).

- 17.* *De kacheloven in onze gewesten*, Lochem: De Tijdstroom 1966.

18. Enige opmerkingen aangaande de behandeling van de roerende monumenten in het deel Zuid-Salland van de beschrijving van de Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst, *V.M.O.R.G.*, 1966 p. 131 – 136.

1 *Verslagen en Mededelingen van de Vereeniging tot Beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis* verder te noemen: V.M.O.R.G.

2 *Mededelingenblad Vrienden van de Nederlandse Ceramiek* verder te noemen: *Mededelingenblad*

Literatuur over tin

19. "Veredeld" tin, *Antiek*, oktober 1966 p. 3 – 8.

20. J. de Kleyn, Volksaardewerk, recensie, *Keramos*, oktober 1967 p. 43 – 44.

21. 'Inleiding' bij *Weg-wijzer voor aankomende Goud en Zilversmeeden door Willem van Laer mr. Zilver-smidt tot Zwol*, Lochem: De Tijdstroom 1967 p. ix – xxxii.

22. De tinnen kamerpot en zijn voorgangers van aardewerk, *Antiek*, 1967/68 p. 151 – 166.

23. Een "Kerstkist", *Antiek*, 1967/68 p. 203 – 209.

24. Een Amsterdamse geelkoperen kaarsenkroon uit 1664, *Antiek*, 1968/69 p. 6 – 8.

25. Een tinnen gildekan van de Nijmeegse voerlieden (1729), *Antiek*, 1968/69 p. 22 – 25.

26. Een zilveren beker van het Deventer koekbakkersgilde (1659), *Antiek*, 1968/69 p. 177 – 183.

27. Notities bij een merkwaardige vijftiende-eeuwse lengtemaat, *Antiek*, 1968/69 p. 488 – 489.

28. 'Koperwerk', in: catalogus *Culemborgse Kerkschatten* bij de tentoonstelling in de Nederlandse Hervormde Kerk te Culemborg, 1969 p. 33 – 38.

29. De laat-middeleeuwse tafel in de Nederlanden, *Antiek*, 1969/70 p. 232 – 264.

30. Notities bij het huisraad afgebeeld op het tafelblad van de abdij van Berne te Heeswijk, *Antiek*, 1969/70 p. 274 – 280.

31. 'Praal en Pronk van kerk, stad en gild', in: B.H. Slicher van Bath e.a. (red.), *Geschiedenis van Overijssel*, Deventer: Kluwer 1970 p. 341 – 344 en 353 – 360.

32. Is Johan van de Mynnesten de "Meester van Zwolle"?, *Bulletin van het Rijksmuseum*, 1970 p. 55 – 65.

33. Gildebeker of rareiteit? Een seychellenoot met zilveren montuur (1659) in het Provinciaal Overijssels Museum te Zwolle, *Antiek*, 1970/71 p. 27 – 32.

34. Arent Jan Coenen, ambachtsman in een tijd van verval| een achttiende-eeuwse tinnegieter en "fabrikant" van tinnen speelgoed te Amsterdam, *Antiek*, 1970/71 p. 213 – 239.

35. 'De Amsterdamse geelgieter Hans Rogiers van Harelbeke († 1638)', samen met F. van Molle, in: C.H.A. Broos e.a. (red.), *Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek 1971 deel 22*, Haarlem: Fibula – Van Dishoeck 1971 p. 21 – 40. Een overdruk verscheen in de reeks *Artium Minorum Folia Lovaniensia*, Leuven 1971.

Literatuur over tin

36. Drinct bi maten het sal v baten| Een zestiende-eeuwse tinnen stapelbekertje, *Antiek*, 1971/72 p. 455 – 470 en 703 – 704.
-
37. Een zilveren wapenschotel uit 1646. Een werkstuk van de Zwolse zilversmid Claes Hansen, *Bulletin van het Rijksmuseum*, 1972 p. 102 – 112.
-
38. Zestiende-eeuwse Mechelse snuitscharen, *Antiek*, 1972/73 p. 257 – 276.
-
39. Daar waar de keizer te voet gaat, *Antiek*, 1972/73 p. 303 – 317.
-
40. 'Enige aantekeningen betreffende het stadszilver van Zwolle', in: catalogus *Zwolle tijdens de Munsterse bezetting van 1672 - 1674* bij de tentoonstelling bij de Gemeentelijke Archiefdienst te Zwolle, Zwolle 1973 p. 23 – 26.
-
41. Een zilveren waterketel en komfoor van de Zwolse zilversmid Adrianus Beeldemaker (1706 – 1791), *Antiek*, 1973/74 p. 641 – 650.
-
42. Grèskruiken "vereeuwigd" in geelkoper, *Antiek*, 1973/74 p. 705 – 719.
-
- 43.* De Koperen en Tinnen 'Ampts-Kannen' van de Nijmeegse gilden, *Antiek*, 1974/1975 p. 561 – 640. Ook als zelfstandige publikatie verschenen, Lochem: De Tijdstroom 1975.
-
44. De Zwolse zilversmid Hendrik Voet (1654 – 1737), veelzijdig kunstenaar en verzamelaar, samen met J. Verbeek, in: *Bulletin van het Rijksmuseum*, 1975 p. 3 – 11.
-
45. Vijftiende-eeuwse pelgrimssouvenirs, *Antiek*, 1975/76 p. 417 – 420.
-
46. Opsporing verzocht wegens kunstdiefstal, *Antiek*, 1975/76 p. 863 – 867.
-
47. De drinkschaal, *Antiek*, 1975/1976 p. 977 – 1010.
-
48. 'Acht Zwolse raadsbekers', in: *Verslag over 1975* van Vereniging Rembrandt, 1976 p. 64 – 67.
-
- 49.* *Overijssels stadszilver*, catalogus bij de tentoonstelling in het Provinciaals Overijssels Museum, Zwolle; met medewerking van K. Boonenburg, Zwolle 1976.
-
- 50.* *Monumenten in zilver*, Zwolle: Waanders 1976.
-
51. Een achttiende-eeuws hondehok, *Antiek*, 1977/78 p. 366 – 367.
-
- 52.* *Tin en tinnegieters in Nederland*, 2e geheel herziene en uitgebreide druk, Lochem: De Tijdstroom 1978 (eerste druk: 1965).
-
53. 'Inleiding', in: catalogus *Keur van tin uit de havensteden Amsterdam, Antwerpen en Rotterdam* bij de tentoonstelling in de musea Willet-Holthuysen, resp. Sterckshof en Boymans van Beuningen, Antwerpen 1979 p. 16 – 33.
-

Literatuur over tin

54. Import van kacheltegels in de zestiende eeuw, *Antiek*, 1979/80 p.519 – 523.
-
55. Die Amsterdamer Stadtkannen, aus der Zinngiesserei eines deutschen Einwanderers, *Kunst und Antiquitäten*, mei/juni 1980 p. 36 – 37.
-
56. 'Het huisraad in het Oostnederlandse burgerwoonhuis in de late middeleeuwen', in: catalogus *Thuis in de late middeleeuwen* bij de tentoonstelling te Zwolle, Zwolle: Waanders 1980 p. 21 – 86.
-
57. Enige achttiende-eeuwse Amsterdamse vijzels, *Antiek*, 1980/81 p. 399 – 401.
-
58. 'Het Amsterdamse geelgietersambacht in de zeventiende eeuw, enige meesters', in: J.P. Filedt Kok e.a. (red.), *Nederlandse Kunstnijverheid en Interieurkunst*, Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek 1980 deel 31, Haarlem: Fibula - Van Dishoeck 1981 p. 137 – 153.
-
59. Een bijzondere zeventiende-eeuwse wandarm, *Antiek*, 1981/82 p. 424 – 425.
-
60. De Deventer beeldhouwer Derck Daniels (1632 – 1710), *Antiek*, 1981/82 p. 361 – 382.
-
61. Een met zilver ingelegde tabaksdoos van schildpad met een voorstelling van een Schiedamse branderij (1752), *Antiek*, 1981/82 p. 518 – 523.
-
62. 'Een stadhuisinterieur en voorwerpen uit het oud bezit van de stad Deventer', in: A.C.F. Koch (red.), *In en om het Deventer Stadhuis*, Deventer: Kluwer 1982 p. 53 – 77.
-
63. 'Gotische kandelaars uit Leidse bodem', in: *Bodemonderzoek in Leiden, Jaarverslag van de archeologische begeleidingscommissie Leiden 1981*, Leiden 1982 p. 90 – 103.
-
64. De gekroonde X boven het viermerk op tinwerk, *Antiek*, 1982/83 p. 201.
-
65. Een vijzel van Segewyn Hatyseren (1510), *Antiek*, 1982/83 p. 539 – 542.
-
- 66.* *Twee Nijmeegse gildekannen en hoe daaruit een tinverzameling groeide*, met Frits Philips, Eindhoven 1983.
-
67. Het zilverwerk van Hertog Karel van Gelre (1538), *Antiek*, 1983/84 p. 287 – 302.
-
68. Een zeventiende-eeuwse Zwolse messenmaker, *Antiek*, 1983/84 p. 403 – 406.
-
69. 'Onedele Metalen', in: I.L. Szénássy (red.), *Oudheden in het Bonnefantenmuseum*, Maastricht: het Bonnefantenmuseum 1984 p. 81.
-
70. De Nijmeegse tinnen stadskan (1574), *Numaga*, 1984 p. 11 – 14.
-
- 71.** *Catalogus van het zilverwerk op het huis Singraven*, niet uitgegeven 1984.
-

Literatuur over tin

72. Een Twentse ellemaat 1713, *Antiek*, 1984/85 p. 480 – 481.
-
73. Een rondzwerfende valsemunter uit het begin van de zeventiende eeuw, *Overijsselse Historische Bijdragen* | V.M.O.R.G., 1985 p. 147 – 161.
-
74. 'Werkplaatsen en gereedschappen van laat-middeleeuwse leerbewerkers', in: V.T. van Vilsteren en D.J. de Vries (red.), *Feestbundel voor R. van Beek "Van Beek en Land en Mensenhand"*, Utrecht: Stichting Matrijs 1985 p. 156 – 163.
-
75. Van Vianen, nieuwe gezichtspunten blijken niet houdbaar, *Antiek*, 1985/86 p. 351 – 352.
-
76. 'Mecenaat en kunstmarkt in de Nederlanden gedurende de zestiende eeuw', met W.H. Vroom, in: J.P. Filedt Kok e.a. (red.), *catalogus Kunst voor de beeldenstorm, Noordnederlandse kunst 1525 – 1580*, bij de tentoonstelling in het Rijksmuseum te Amsterdam, Den Haag: Staatsuitgeverij 1986 p. 13 – 37 en beschrijvingen op p. 129, 217 – 219, 295 – 296, 314 – 316, 385, 389, 393 – 395, 435, 438 – 439, 449 – 450 en 456.
-
77. De vlucht naar Egypte in pijpjarde, *Antiek*, 1986/87 p. 327 – 328.
-
78. Een vondst van gotische kacheltegels in de Deventer binnenstad, *Antiek*, 1986/87 p. 329 – 336.
-
79. Twee Zuidnederlandse altaarkandelaars, *Antiek*, 1986/87 p. 566.
-
80. Achttiende-eeuwse beeldhouwers in Overijssel, *Antiek*, 1987/88 p. 127 – 149.
-
81. Vijzels van Tilman to Stralen, Hendrick Wegewart de Jonge en Johan van Trier, *Antiek*, 1987/88 p. 421 - 429.
-
82. Een veertiende-eeuwse sleutel, *Antiek*, 1987/88 p. 482 – 483.
-
83. Bodemvondsten van fragmenten van zestiende-eeuwse faience-uilen, *Mededelingenblad*, 1988 nr. 2 p. 19 – 22.
-
84. Greskannen met afbeeldingen van de Koning-Stadhouder en Koningin Mary, *Antiek*, 1988/89 p. 76 – 82.
-
85. Een luidklokje uit 1569 | Herinnering aan een reformatie, *Antiek* 1988/89 p. 135 – 141.
-
86. Tinnen souvenirs aan Nederlandse zeehelden, *Antiek*, 1988/89 p. 452 – 455.
-
87. De val van het slot Puttenstein in 1375 | enige vondsten, *Antiek*, 1988/89 p. 551 – 558.
-

Literatuur over tin

88. 'Karel Azijnman als tinverzamelaar en onderzoeker', in: cat. *Een eigenzinnig verzamelaar | Karel Azijnman (1876–1936)*, bij de tentoonstelling in het Noordbrabants Museum; voorts in deze catalogus een bewerking van een verhandeling van F. van Engelen († 1917), Den Bosch 1989 p. 17 – 27.
-
- 89.** *Catalogus van het zilver op kasteel Twickel te Delden*, niet uitgegeven 1989.
-
90. *Pharmaceutica 1989*, cat. verkooptentoonstelling J. Dirven – Robert Montagut, Antwerpen-Parijs 1989.
-
91. Een bodemvondst van een vijftiende-eeuwse tinnen kan te 's-Hertogenbosch, *Antiek*, 1989/90 p. 168 – 171.
-
92. De achttiende-eeuwse poort met beelden van het Bornhof te Zutphen, *Antiek*, 1989/90 p. 234 – 239.
-
93. Een zeventiende eeuwse kleermakersschaar, *Antiek*, 1989/90 p. 405 – 409.
-
94. Een laat-middeleeuws tinnen zoutvat met strooigaatjes, *Antiek*, 1989/90 p. 496 – 501.
-
95. 'Borch, Johan ter (1588 – 1657)', in: *Overijsselse Biografieën I*, Meppel-Amsterdam: Boom 1990 p. 29 – 32.
-
96. 'Het Waagstuk', Catalogus, in: *Het Waagstuk | De geschiedenis van waaggebouwen en wegen in Nederland*, bij de tentoonstelling in Museum De Waag, Deventer 1990, Amsterdam: De Bataafsche Leeuw 1990 p. 81 – 126.
-
97. In memoriam Dr. A. Koch, *Deventer Dagblad* 28 september 1990.
-
98. In memoriam Dr. A.C.F. Koch, *Overijsselse Historische Bijdragen | V.M.O.R.G.*, 1990 p. 5 – 6.
-
99. 'In memoriam Karel Berghuijs', in: *Deventer Jaarboek 1990*, Deventer 1991 p. 83 – 84.
-
100. Een zestiende-eeuwse gepleisterde balk, *Antiek*, 1991/92 p. 8 – 16
-
101. Scheepjes voor sier en pronk, *Antiek*, 1991/92 p. 437 – 452.
-
102. 'In memoriam Dr. A.C.F. Koch (17-7-1923 – 25-9-1990)', in: *Deventer Jaarboek 1991*, Houten 1992 p. 70 – 72.
-
103. 'Interieur en inventaris tot 1800', in: Aart J.J. Mekking (bezorgd), *De Grote of Lebuinuskkerk te Deventer | De 'Dom' van het Oversticht veelzijdig bekeken*, Zutphen: Walburg Pers 1992 p. 234 – 279.
-

Literatuur over tin

104. *Deventer Kerkschatten 750 – 1900*, Museum De Waag Deventer, catalogus bij de tentoonstelling aldaar in 1992, Deventer 1992 p. 23 – 64.
-
105. 'Dr. A.C.F. Koch 1923 – 1990', in: J.G. Kruisheer e.a. (red.), *Tussen Vlaanderen en Saksen*, Hilversum: Verloren 1992 p. 9 – 18.
-
106. Opmerkingen over vijftiende-eeuwse huiskandelaars, *Antiek*, 1992/93 p. 334 – 336.
-
107. Bijdrage tot de kennis van de burgerkleding in de late middeleeuwen, *Antiek*, 1992/93 p. 433 – 448.
-
108. Baggervondsten van tin en gres te Wijchen, *Antiek*, 1992/93 p. 498 – 502.
-
109. Iets over Nederlandse stadskannen, *De Tinkoerier*, juni 1993 p. 6 – 14.
-
110. Beschrijving nrs. 138 - 147, in: catalogus *Dawn of the Golden Age | Northern Netherlandish Art 1580 – 1620*, bij de tentoonstelling in het Rijksmuseum 1993/1994, Amsterdam: Rijksmuseum en Zwolle: Waanders 1993 p. 468 – 473.
-
111. Zijn tinmerken altijd betrouwbaar ten aanzien van de legering en de gieter ?, *De Tinkoerier*, december 1993 p. 12 – 15.
-
- 112.* *Die Mörsersammlung Ernst Genz | 1000 Mörser aus 10 Jahrhunderten*, Berg am Starnbergersee: Siegfried Genz 1993.
-
113. Onbekende Nijmeegse gildekannen, *De Tinkoerier*, juni 1994 p. 17 – 21.
-
114. De vormen en gereedschappen van de Rotterdamse tinnegieter Andries van Duyveland in 1793, *De Tinkoerier*, december 1994 p. 12 – 19.
-
115. Het koperwerk van de Nederlandse Hervormde Kerk te Broek in Waterland, *Broeker Bijdragen*, uitgave van de vereniging "Oud Broek in Waterland" 1995 p. 317 – 324
-
116. Een Noordnederlandse majolicaschotel met twee tinnen kannen, *De Tinkoerier*, juni 1995 p. 5 – 9.
-
117. Een verguld-zilveren stadsbeker van Vollenhove uit 1682, *Overijsselse Historische Bijdragen | V.M.O.R.G.*, 1996 p. 93 – 104.
-
- 118.* *Edele en onedele metalen | De verzamelingen van het Centraal Museum Utrecht, deel 4*, auteur voor het gedeelte over edele metalen: Louise E. van den Bergh – Hoogterp, Utrecht 1997.
-
119. Het Nijenhuis wordt vernield, *Nieuwsbrief Oud Deventer*, uitgave van de stichting Oud Deventer maart 1997 p. 5 – 6.
-
120. Het Tinnegietersambacht in Beeld en Tekst, *De Tinkoerier*, december 1997 p. 5 – 13.
-
121. Beschrijving tinvondsten, in: J. Braat e.a. (red.), *Behouden uit het Behouden Huys, catalogus van de voorwerpen van de Barents expeditie (1596) gevonden op Nova Zembla, de Rijks-museumcollectie aangevuld met Russische en Noorse vondsten*, Amsterdam: De Bataafsche Leeuw 1998 p. 166 – 167 en 184 - 190.
-

Literatuur over tin

122. Nogmaals Het Nijenhuis, *Nieuwsbrief Oud Deventer*, januari 1999 p. 9 – 11.
-
123. British Contacts with the Pewterer's Trade in the Low Countries, *De Tinkoerier*, december 1998 p. 8 – 12; *The Journal of the Pewter Society*, Spring 1999 p. 4 – 10.
-
- 124.* *Zwols zilver, Het Zwolse Goud- en zilversmidsambacht en zijn meesters*, Zwolle; Waanders 1999.
-
125. 'Zwols zilver', in: *Glans langs de IJssel, Zilver uit Zutphen, Deventer, Zwolle en Kampen*, Zwolle: Waanders 1999 p. 127 – 184.
-
- 126.* *50 Miniaturen: Voorwerpen uit het bezit van Historisch Museum De Waag te Deventer*, Deventer: Vereniging De Waag 1999.
-
127. 'Een boedelinventaris van een Deventer kanunnik omstreeks 1518', in: D. Kicken e.a. (red.), *Gevonden Voorwerpen* (H.J.E. van Beuningen-bundel), Rotterdam Papers deel 11, Rotterdam: BOOR 2000 p. 96 – 101.
-
128. Bijdrage tot de geschiedenis van de tinhandel, *De Tinkoerier*, juni 2000 p. 23.
-
129. 'Een brief van de Haagse zilversmid Gerard de Bruijn uit 1668', in: Jean-Pierre van Rijen e.a. (red.), *De Stavelij in Zilver | 25 jaar zilverclub*, s.l. 2000 p. 145 – 147.
-
130. Lakken en Verlakkers van tin, Een verkenning, *De Tinkoerier*, december 2001 p. 10 - 23.
-
131. Problemen rond een tinlegering, *De Tinkoerier*, juni 2002 p. 26 – 27.
-
132. Een verbouwing, *De Tinkoerier*, juni 2004 p. 16 – 17.
-
133. 'Drank, drinken en tin | De vondst van een tweede Nijmeegse stadskan', in: catalogus *Van tin gegoten, uit tin genoten*, bij de tentoonstelling in museum Boymans van Beuningen te Rotterdam, Amsterdam: Nederlandse TinVereniging 2004 p. 7 – 15.
-
134. Een vijzel uit Rouen, *Kunst en Antiekjournaal*, mei 2005 p. 23
-
135. Een Kamper ordonnantie uit 1477 betreffende de tingieterij, *De Tinkoerier*, dec. 2005 p. 22- 23.
-
136. Tinnen grafkisten voor Oostfriese vorstinnen, *De Tinkoerier*, dec. 2006 p. 66- 68.
-
137. Een onbekend 'lakboek' van de Haagse tinnegieters, *De Tinkoerier*, dec. 2007 p. 10 – 20.
-
138. Kunst of ambacht, edel of onedel, dat is de vraag, *De Tinkoerier*, dec. 2007 p. 68 – 73.
-
139. 'Vrome bruiloftsgangers/De kroonluchters van de Nijmeegse Stevenskerk, samen met Gerard Lemmens, in: *Jaarboek Numaga 2007*, Nijmegen 2007 p. 45 – 57.
-

Literatuur over tin

Indeling naar onderwerp

<i>Ambachtskunst</i> naar behandeld materiaal	Volgnummer chronologische lijst:
- Ceramiek	2, 3, 4, 6, 7, 9, 13, 14, 17*, 20, 22, 36, 39, 42, 47, 54, 56, 77, 78, 83, 84, 108 en 116.
- Glas	10 en 36.
- Goud en zilver	21, 25, 26, 31, 33, 37, 40, 41, 44, 47, 48, 49*, 50*, 61, 62, 67, 71**, 89**, 95, 101, 103, 104, 117, 124*, 125 en 129.
- Koper en brons	11, 24, 28, 35, 38, 42, 56, 57, 58, 59, 62, 63, 65, 69, 79, 81, 85, 90, 103, 104, 106, 110, 112*, 115, 118*, 134 en 139.
- Tin	8, 15, 16*, 19, 22, 25, 30, 34, 36, 43*, 45, 47, 52*, 53, 55, 56, 64, 66*, 69, 70, 86, 87, 88, 91, 94, 101, 103, 104, 108, 109, 110, 111, 113, 114, 116, 118*, 120, 121, 123, 128, 130, 131, 132 en 133, 135, 136 en 137.
- IJzer	27, 56, 62, 68, 72, 82 en 93.
- Diverse	27, 51, 87, 103, 104 en 126*.
<i>Beeldhouwkunst</i>	60, 62, 80, 92 en 103
<i>Bouwkunst en interieur</i>	56, 62, 100, 103 en 127.
<i>Kleding</i>	107.
<i>Meubelen</i>	23, 29, 30 en 62.
<i>Munt- en penningkunde</i>	9, 73 en 87.
<i>Muziek</i>	1 en 5.
<i>Prentkunst</i>	32.
<i>Kritieken</i>	18, 20 en 75.
<i>Necrologieën</i>	12, 97, 98, 99, 102 en 105.
<i>Overige publicaties</i>	46, 74, 76, 96, 119, 122 en 138.

* De genoemde nummers betreffen zelfstandige publicaties.

** Deze werken zijn niet gepubliceerd.

Wie is de tinnengieter met de initialen W.V.K.?

A.W. Korstjens

In het rijk gevulde rek met gietvormen die in het bezit zijn van "De Tinkoepel" in de Zaanse Schans (zie het artikel over Tollenaar/Loch Tollenaar) zit er één met een wel heel oude datering. De vorm is uit 1697 en is er een van een beker van negen centimeter hoog. Deze vorm is vermoedelijk uit de 'erfenis' mee gekomen vanuit de Zwolse periode van Hermannes Tollenaar. Hij is daar zelfstandig begonnen in 1898 maar hoe hij aan deze vorm is gekomen is niet bekend. De initialen op de ene helft van de vorm zijn W.V.K en het jaartal staat op de andere helft. Voor de leesbaarheid heb ik de beide foto's maar even gespiegeld maar op de grote foto kan je zien dat alles in spiegelbeeld buiten op de vorm staat. Wie kan mij helpen aan de naam die bij deze initialen hoort? Vermoedelijk ergens uit de omgeving van Zwolle maar dat is natuurlijk niet voor 100% zeker.

Het boek van Bé Dubbe kent deze initialen in ieder geval niet. Als bijzonderheid mag vermeld worden dat deze vorm nog steeds in gebruik is. Dus als er iemand alsnog een beker uit (een vorm uit) 1697 wil hebben kan dat geregeld worden in de Zaanse Schans. Alleen staat er dan wel een eigentijds merk in!

Kannetje van een Schippersgilde

J.F.H.H. Beekhuizen

Een van onze leden kocht onlangs op een veiling een zeer interessant kannetje met graving: dit is te aardig om het u te onthouden (afb. 1).

Omschrijving:

Hollands cilindrisch kannetje.

Tweekakig scharnier met geprofileerde duimrust en knopje op het deksel.

Gemerkt op het handvat (afb. 2) en aan de buitenkant van de bodem (afb. 3): gekroonde roos met in de band van de kroon gietersinitialen ER = onbekend. Helaas is niet alleen de gieter onbekend, maar ook de plaats waar dit Schippersgilde gevestigd was.

Op het kanlichaam gegraveerde decoratie in de vorm van een bellenblazend persoon met daaromheen de tekst:

SEG NIEMANT U GEHEIM
OF U GEHEIMS GEDAGTEN
DAT HEEDEN IS U VRIND
SAL U MORGEN VERAGTEN

OCH WAT IS DE WERELT
NIET MET ALLEN
GELIK EEN CUPIDO
ZEEP SOP BALLEEN
WANT HET VERGAAT
DAAR HET STAAT
VANT DISTELEN EN
DOORENS STEEKEN ZEER
EN QUADE TONGEN
NOG VEEL MEER

SUNT CATRINEN SCHIPPERSSEN VISSERS GILDE 1716
(afb. 4) EVERT VAN GELDER

Aan de buitenkant van de bodem ingekrast
deel van een naam: Ever van . 1757 (afb. 5).

Hoogte: 17 cm (incl. knopje).
Doorsnede voet: 9,9 cm.

Een dergelijk kannetje met gegraveerde tekst komt niet vaak voor. Verder is het uitzonderlijk dat het twee keer gemerkt is met een gekroonde roos.

Helaas zal de tinnegieter onbekend blijven. Het kannetje heeft een mooie – egale – groenbruine patina. Het handvat is zowel aan de boven- als onderzijde met de natte lapmethode aan het kanlichaam gezet en is geschraapt. De binnenkant van het deksel en de buitenkant van de bodem vertonen mooie draairingen. Het eerste deel doet veel denken aan een tekst die voorkomt op een Nijmeegse Rembrandtkan van het Smedengilde. Die tekst luidt:

WILT NOOIJT EEN ANDER OPENBARE DE GEHEIJME
VAN U HERT
DAT VANDAAG U VRINDE WARE
MORGE LIGT U FEIJANT WERT

In de graving het jaartal 1765.

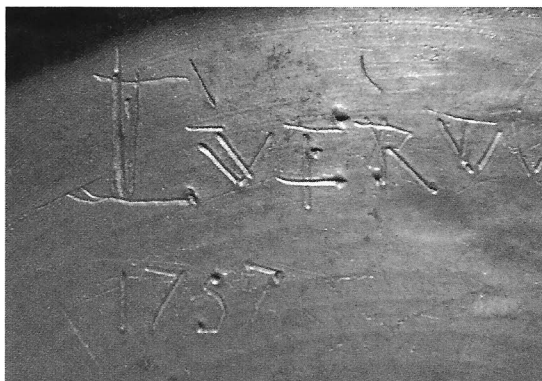
De Nijmeegse gildekan is gemerkt met de gekroonde roos en gietersinitialen GT = Geret Troost, Nijmegen, 1725 leerling van Peter Peeters. Hij neemt leerlingen aan van 1741 tot 1767.

Geraadpleegde literatuur:

J.F.H.H. Beekhuizen – De schoonheid van het oude Tin, 's-Hertogenbosch 1998, blz. 70, afb. 97.

Afb. 4

Afb. 5

Kannetje van een Schippersgilde

Afb. 2

Afb. 3

Afb. 1

Fa. H. Tollenaar / Fa. Loch Tollenaar & Co. / Loch Tollenaar B. V. / De Tinkoepel

A.W. Korstjens

Deze namen komen u misschien wel of niet bekend voor, maar ze zijn allemaal verbonden met de oudste nog steeds bestaande tingieterij in Nederland. Op dit moment zijn er nog slechts een paar tingieterijen in ons land maar geen daarvan heeft zo'n lange historie. Ook dit bedrijf heeft een geschiedenis van compagnons en wisselende directies meegemaakt, maar tot op heden allemaal wel in een duidelijke te reconstrueren lijn. En hoewel de huidige directie geen familiebanden heeft met de oprichter Hermannus Tollenaar zijn zij er wel degelijk mee verbonden sinds enkele generaties. Tijd dus voor een historisch overzicht.

De periode TOLLENAAR in Zwolle (1898 – 1919)

In 1898 begint Hermannus Tollenaar (1846-1915) in Zwolle een eigen tingieterij nadat hij als knecht van de plaatselijk bekende tingieter Kamphof met zijn baas Hendrik een loongeschil van enkele centen had. Op zo'n manier zijn in de loop van de eeuwen vele zelfstandige bedrijven ontstaan. "Wat de baas kan,

dat kan ik zelf ook. En dan verdien ik zeker nog meer dan nu". Hij vestigde zich in de Van Ittersumstraat 18 in Zwolle. Als vader Hermannus overleden is, komen de zoons Michiel (1887-) en Jan (Gerrit-Jan) Tollenaar (1890 -) in 1915 in de zaak in Zwolle.

Fa. H. Tollenaar / Fa. Loch Tollenaar & Co. / Loch Tollenaar B. V. / De Tinkoepel

Onderstaande vijf stempels dateren uit de
“Zwolse periode”

Dit stempel werd uitsluitend
gebruikt op maatbekers.

Dit stempel werd uitsluitend op
lepels gebruikt. Het is na meer dan
100 jaar nog steeds in het bezit van
het bedrijf op de Zaanse Schans!

Op dit stempel is duidelijk het
Zwolse stadswapen te herkennen.

Begin 1900 neemt Hermannus
Tollenaar de stempels en de
merken van Justus Johannes
van Maurik uit Utrecht over.
Onderstaande stempels zijn
van vóór 1900 en worden dan
(voorlopig!) niet meer gebruikt.
Het rechter stempel zullen we
later toch wéér tegenkomen.

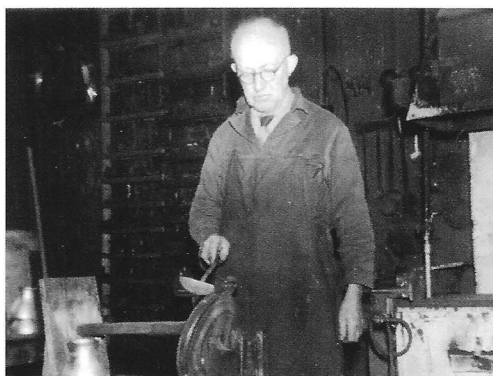
In 1914 (of 1916?) neemt de fa. Tollenaar een
gedeelte van de vormen van Hempenius uit
Leeuwarden over. Ook enkele vormen van
Carel Schurffius (1743 – 1812) uit Amsterdam
zijn nog steeds in het bezit van
“De Tinkoepel”.

Fa. H. Tollenaar / Fa. Loch Tollenaar & Co. / Loch Tollenaar B. V. / De Tinkoepel

De periode TOLLENAAR in Buiksloot / Amsterdam (1919 – 1936)

In 1919 verhuizen de gebroeders Tollenaar het bedrijf van Zwolle naar de Waterlandsche Zeedijk 40 in Buiksloot.

Op 1 januari 1921 wordt Buiksloot geannexeerd door Amsterdam en de straatnaam wordt veranderd in Buikslooterdijk. Nog korte tijd worden de stempels met de plaatsnaam Buiksloot gebruikt, maar dit historische gegeven is natuurlijk een prachtig hulpmiddel voor de datering! (Ik bezit een lepel die duidelijk in 1923 gemaakt is en daar staat nog "Buiksloot" op).

Michiel Tollenaar

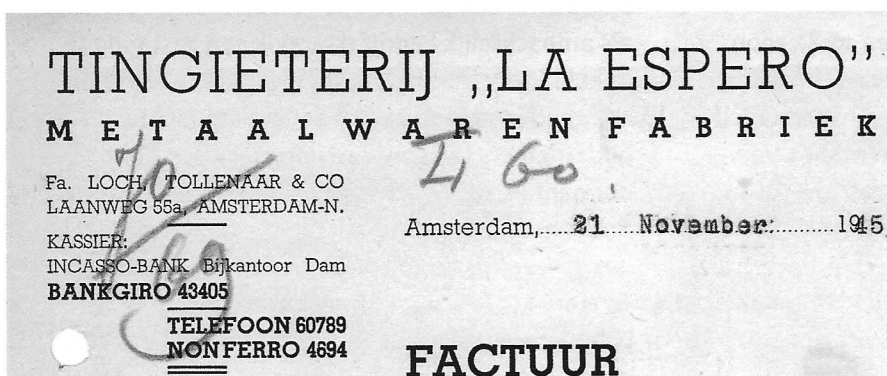
Opmerkelijk is dat in het ovale merk al de Engelstalige aanduiding "Made in Holland" wordt gebruikt. Er zijn in die tijd nog niet veel bedrijven die exporteren, Tollenaar misschien al wel? Het tweede opmerkelijke is dat de bedrijfsnaam nu Firma H. Tollenaar luidt hoewel Hermannus al dood is. In het bedrijf van de gebroeders Tollenaar in Buiksloot is dan o.a. ook Joop Blaauboer (geboren 1905) werkzaam. In juni 1936 gaat deze Firma H. Tollenaar failliet.

Jan Tollenaar

Fa. H. Tollenaar / Fa. Loch Tollenaar & Co. / Loch Tollenaar B. V. / De Tinkoepel

De periode Fa. LOCH – TOLLENAAR & Co. (1936 - 1955)

Andries Loch 1951

De tijden zaten niet mee want in 1936, dus 16 jaar na de verhuizing naar Buiksloot, was de firma H. Tollenaar failliet gegaan. Ook in die tijd zocht men naar een mogelijke “doorstart”.

De bij een staking bij Kurz in Tiel werkeloos geworden vertegenwoordiger Andries Barend Loch en Joop Blaauboer beginnen samen met Tollenaar werknemer Nelis Helmers het bedrijf La Espero waar ze voornamelijk “forceerwerk” voor derden maakten. Er is nooit tin onder de naam Espero gemaakt. Ook werd tin gegoten voor derden o.a. Fred Reijenga uit Amsterdam.

Personeel 1951

Na korte tijd (1938) voegde ook Michiel Tollenaar zich weer bij de firma en de nieuwe firmanaam werd Loch-Tollenaar & Co. In de 2e wereldoorlog was er

gebrek aan tin. Men maakte van de nood een deugd door bijvoorbeeld zinken wasbakken en broches te maken. Andries Loch bracht als commerciële man het bedrijf weer tot betrekkelijke bloei omdat hij veel van zijn oude klanten van Kurz ging bezoeken. Andries ging in 1951 met pensioen. Er werkten toen 12 mensen waaronder enkelen die van Kamphof Zwolle waren gekomen toen Kamphof er in 1939 mee stopte.

Fa. H. Tollenaar / Fa. Loch Tollenaar & Co. / Loch Tollenaar B. V. / De Tinkoepel

De periode LOCH – TOLLENAAR B.V. (1955 - 1988)

Sinds 1955 wordt de directie gevormd door Hermannus Tollenaar junior (geboren 1918), zoon van Michiel, Joop Blaauboer en Barend Loch. Omdat de klant vraagt naar “engeltjestin” wordt een nieuw merk bedacht. Nu met de initialen IVM (Joh. Van Maurik) maar ook het “gekroonde roos” merk van Van Maurik komt weer terug. Er was zelfs export naar België. Zoon Erik Blaauboer heeft inmiddels de dagelijkse leiding over het bedrijf overgenomen. In 1978 werd op de Amsterdamse Strommarkt een initiatief ontplooid om aldaar een

ambachtencentrum te openen. Erik wordt gevraagd als ambachtelijk bedrijf daar ook een vestiging te openen. Voor de tingieterij gingen de zaken daar erg goed maar een aantal andere ambachtelijke ondernemers (glasblazer, koperslager, pottenbakker, diamantair, enz) kon het hoofd niet boven water houden. Dit resulteerde in 1985 in het failliet van het ambachtencentrum. Inmiddels had Hermannus Tollenaar jr. het bedrijf in 1982 verlaten. In 1988 volgde door opheffing (dus géén failliet!) ook het einde van de firma Loch Tollenaar & Co B.V.

De periode DE TINKOEPSEL (1988 - heden)

In 1988 nam Erik Blaauboer, die al vele tientallen jaren in het vak zat, een bestaand tinnegietersbedrijf op de Zaanse Schans over en veranderde de naam in “De Tinkoepel”. De dagelijkse leiding van “De Tinkoepel” was sedert 1988 in handen van Carla Blaauboer-de Groot, de vrouw van Erik. De oude theekeupel is ingericht als winkel/werkplaats en als daar aan de Kalverringdijk in Zaandam de toeristen langs komen worden er nog steeds lepels gegoten. En verder verkopen Erik en zijn vrouw Carla ook allerlei tinnen voorwerpen die zij van elders betrekken. Inmiddels is sinds 2007 de zaak overgenomen door Ingrid (3e generatie) Blaauboer.

Bronnen:

Archief/verzameling Aart Korstjens
Archief van en gesprekken met familie Blaauboer
Handelsregisters Kamer van Koophandel

Twee bijna gelijke schoteltjes van twee verschillende tinnegieters

J.F.H.H. Beekhuizen

Tijdens de laatste bijeenkomst van de NTV in Utrecht liet ons lid de heer P. Aussems uit Maastricht mij twee tinnen schoteltjes zien (afb. 1). Niet alleen de weinig voorkomende achtkantige vorm, maar ook de merken zijn zeer interessant.

Afb. 1

Het schoteltje links op de foto is vervaardigd in Nederland en heeft de volgende technische gegevens:

Doorsnede:	23,0 cm.
Doorsnede vlak:	17,6 cm.
Breedte rand:	2,71 cm.
Breedte profiel op de rand:	0,67 cm.
Gewicht:	564 gram.
Bijzonderheid:	De bolling is niet gehamerd.
Patina:	Voorzijde donkere oxidatie; achterkant grijsgroen met zwarte oxidatieplekken.

Het schoteltje rechts op de foto is vervaardigd in Engeland en heeft de volgende technische gegevens:

Doorsnede:	23,2 cm.
Doorsnede vlak:	17,3 cm.
Breedte rand:	3,07 cm.
Breedte profiel op de rand:	0,72 cm.
Gewicht:	634 gram.
Bijzonderheid:	De bolling is gehamerd.
Patina:	Voorzijde donkere oxidatie; achterkant grijsgroen met zwarte oxidatieplekken.

Twee bijna gelijke schoteltjes van twee verschillende tinnegieters

Afb. 2

Afb. 3

Afb. 4

Het Engelse schoteltje is gemerkt aan de achterzijde op de rand: kwaliteitsmerk in de vorm van een X en kwaliteitsaanduiding SUPER FINE HARD METAL (afb. 2) en gietersmerk met naam ROBERT PORTEOUS = Robert Porteous, Londen, vermeld 1760 – 1790¹. Hij ging in 1762 samenwerken met zijn broer Thomas, die zich in 1771 terugtrok². Zij hadden hun atelier in de Gracechurch Street in Londen (afb. 3).

Het Nederlandse schoteltje is aan de achterkant op het vlak gemerkt: gietersnaam DEFRESNE (afb. 4) en gecombineerd gietersmerk in de vorm van Vrouwe Justitia met plaatsnaam MAESTRICHT en weggesleten gietersinitialen (H of L)D (afb. 5). Daaronder viermerk met v.l.n.r. gietersinitialen LD, klimmende leeuw naar links, Vrouwe Justitia en een boom (afb. 6). Het merk met de initialen LD kan toegeschreven worden aan de tinnegieter Louis Dodemon uit Maastricht. Hij is de zoon van Anthoine Dodemon en wordt in 1748 lid van het kramersgilde. Bij Dubbe staan van hem twee andere merken afgebeeld³. In De Tinkoerier van juni 2007 staan de merken beschreven, zoals boven vermeld. Zij zijn aangebracht aan de achterzijde op het vlak van een stel accoladeschoteltjes⁴.

Twee bijna gelijke schoteltjes van twee verschillende tinnegieters

Die schoteltjes hebben dus twee merken van twee verschillende tinnegieters. Een dergelijke combinatie is ook te vinden op een engelenkan, die beschreven staat in De Tinkoerier van december 2005. Het betreft de gekroonde roos met de gietersinitialen HD en het jaartal 1696⁵ en een merk met de gekroonde engel met balans en zwaard en in de kroon de gietersinitialen WA⁶.

Maar nu zien wij drie verschillende merken op dit Maastrichtse schoteltje:

1. Het merk van tinnegieter Defresne was tot op heden onbekend. Dubbe vermeldt twee tinnegieters met die naam: Antonius Martinus Hubertus Defresne, geboren in 1792, gehuwd in 1813, mogelijk tussen 1830 – 1839 vertrokken naar België en Hubertus Defresne, geboren in 1756, gehuwd in 1777, overleden in 1837. Beide tinnegieters woonden in de Brugstraat⁷.
2. Het merk in de vorm van Vrouwe Justitia met de gietersinitialen HD of LD.
3. Het viermerk met de gietersinitialen LD.

Welke conclusies kunnen hieruit getrokken worden

Als wij uitgaan van het feit dat Louis Dodemon reeds in 1748 vermeld wordt, dan zouden wij kunnen stellen, dat het schoteltje met dit merk het oudste is en mogelijk dus het basisbordje. Met andere woorden de Engelse tinnegieter heeft een kopie van het Maastrichtse bordje gemaakt.

Toch lijkt het mij logischer om ervan uit te gaan dat een of meerdere Engelse schoteltjes in de 18e eeuw naar Nederland zijn gekomen. De toenmalige eigenaar heeft door verlies of doordat hij zijn servies wilde uitbreiden opdracht gegeven om in Maastricht soortgelijke bordjes te laten vervaardigen.

Dat de naam van Defresne op het bordje voorkomt zou erop kunnen duiden dat hij de werkplaats en de merken van Louis Dodemon heeft overgenomen en hij dus de maker is van het schoteltje. Een andere mogelijkheid is dat Defresne de wederverkoper van dit schoteltje is en dat het schoteltje toch door Dodemon vervaardigd is. Het blijft echter gissen.

Afb. 5

Afb. 6

Toch moeten de schoteltjes in een kort tijdsbestek na elkaar zijn vervaardigd, omdat de patina praktisch hetzelfde is.

Kort voordat De Tinkoerier naar de vormgevers zou gaan, kwam ik nog een schoteltje met dezelfde merken tegen (afb. 7).

Mevrouw Jelka Kröger, wetenschappelijk medewerker van het Joods Historisch Museum in Amsterdam, toonde mij een accoladeschoteltje met aan de achterzijde op het vlak de drie eerder beschreven merken, inclusief dat van Defresne. Er staat nog een vierde merk op, hoewel enigszins gesleten. Tussen het merk met Vrouwe Justitia en het viermerk is het kwaliteitsmerk BLOK(TIN) ingeslagen (afb. 8). Deze kwaliteitsaanduiding komt maar zelden voor op Nederlands tin.

Aan de voorzijde op de rand gegraveerde Hebreeuwse tekst met betrekking op het feest van de matsen (Pesach) en op de functie, nl. het melkkostbordje.

Twee bijna gelijke schoteltjes van twee verschillende tinnegieters

Afb. 7

De technische gegevens zijn:

Doorsnede:	24,2 cm.
Doorsnede vlak:	18,7 cm.
Breedte rand:	2,95 cm.
Breedte profiel op de rand:	0,82 cm.
Gewicht:	618 gram.
Bijzonderheid:	De bolling is niet gehamerd.
Patina:	Donkere oxidatie.

Mocht u naar aanleiding van dit artikel op- of aanmerkingen hebben, dan zullen wij deze gaarne in de volgende Tinkoerier opnemen.

Afb. 8 Kwaliteitsmerk BLOKTIN

Noten:

- 1 H.H. Cotterell – Old Pewter, Its Makers and Marks, Rutland, Vermont 1970, blz. 286, nr. 3731 (daar is het kwaliteitsmerk niet afgebeeld).
- 2 C. Ricketts – Pewterers of London 1600 – 1900, the Pewter Society Londen 2001, blz. 174.
- 3 B. Dubbe – Tin en tinnegieters in Nederland, Lochem 1978, blz. 365 en 366, fig. 467 en 468.
- 4 J.F.H.H. Beekhuizen – Oude en nieuwe merken in De Tinkoerier, mededelingenblad van de Nederlandse TinVereniging, jaargang 15, nummer 1, juni 2007, Amsterdam 2007, blz. 40 en 41, afb. 2 en 3.
- 5 B. Dubbe – Tin en tinnegieters in Nederland, Lochem 1978, blz. 366, fig. 470 en J.F.H.H. Beekhuizen – Oude en nieuwe merken in De Tinkoerier, mededelingenblad van de Nederlandse TinVereniging, jaargang 13, nummer 2, december 2005, Amsterdam 2005, blz. 30, afb. 10.
- 6 J.F.H.H. Beekhuizen – Oude en nieuwe merken in De Tinkoerier, mededelingenblad van de Nederlandse TinVereniging, jaargang 13, nummer 2, december 2005, Amsterdam 2005, blz. 30, afb. 11.
- 7 B. Dubbe – Tin en tinnegieters in Nederland, Lochem 1978, blz. 365.

Maak kennis met de verzameling van Han & Ineke Wustenhoff

A.W. Korstjens

In deze rubriek probeer ik sinds enige tijd de leden van de Nederlandse TinVereniging kennis te laten maken met de verzameling van andere leden. Op bijeenkomsten komen we elkaar tegen en daar praten natuurlijk veel over tin, maar wat nou precies de specialisatie en de passie voor die specialisatie van een verzamelaar is, dat komt soms niet aan bod. Vandaar dat mijn vrouw Marjan en ik in april 2008 vol spanning naar Han en Ineke Wustenhoff togen om kennis te maken met hún verzameling. Daartoe heb ik een lijstje met elf steeds dezelfde vragen voorhanden en onder het genot van eerst koffie met door Ineke zelf gebakken kruidkoek en later wat broodjes en karnemelk kwamen wij wat meer te weten over deze bijzondere verzamelaars en hun verzameling.

1. Vertel in maximaal vijf zinnen iets over jezelf.

Han is inmiddels 75 jaar en al 47 jaar gelukkig getrouwd met Ineke. Na de HBS-A heeft hij, na een korte tijd bij Heineken, vele jaren als financieel directeur gewerkt voor Rank Xerox. Vervolgens nog een periode bij het ingenieursbureau Neratoom tot hij in 1992 met pensioen is gegaan. Maar wij kennen hem natuurlijk ook als een van de oprichters van de Nederlandse Tinvereniging.

2. Vertel in minimaal tien zinnen iets over je verzameling.

De verzameling is in twee grote hoofdstukken te verdelen. Op de eerste en belangrijkste plaats de inhoudsmaten uit Nederland, Schotland en van de Kanaaleilanden (afb. 1 en 2). Daarnaast ook een

afb. 1

afb. 2

variatie in bodemvondsten van zuigflesjes, bordjes, pelgrimsinsignes en madonna's (afb. 3). Het fijne aan inhoudsmaten is dat er iets aan te onderzoeken is. Vaak, buiten een gietersmerk, ook voorzien van een of meer ijkmerken. Omdat deze maten ook altijd "officieel" waren is er veel over vastgelegd en documentatie is er dan ook vrij veel voorhanden. Soms moet je daarvoor echter wel diep zoeken in bibliotheken of archieven maar dat is juist een van de charmes van deze specialisatie. Inhoudsmaten zijn er al sinds lange tijd. De oudst bekende stenen inhoudsmaten stammen uit de 12e eeuw en in de 15e eeuw werden veel maten geijkt volgens stedelijke

afb. 3

Maak kennis met de verzameling van Han & Ineke Wustenhoff

voorschriften. Han is ook lid van de Nederlandse Gewichten en Maten Verzamelaars Vereniging maar daar is tin natuurlijk maar een (klein?) gedeelte van het interessegebied. (Voor de liefhebbers, kijk maar eens op www.gmvv.org)

De voorliefde voor speciaal Schotse maten is voortgekomen uit de vele vakanties die Han en Ineke in Schotland doorbrachten sinds Han voor Rank Xerox werkte. En gelukkig zijn ook de Schotse maten goed gedocumenteerd. Opvallend is dat enkele Schotse maten zijn afgeleid van oudere Nederlandse maar ook van oudere Franse maten. Dat komt bij vraag vier nog een keertje aan bod.

3. Wat was je eerste aankoop?

Toen Han en Ineke in 1965 in Drenthe op vakantie waren, kwamen ze ergens een Groningse kraantjeskan tegen. En waarom hebben ze die dan gekocht hoor ik u denken. Gewoon,.... Omdat ze hem mooi vonden. Maar de "liefde" voor tin is toen wel geboren. De kan van de bekende Groningse tinnegieter Huizing staat inmiddels bij hun dochter Marianne die er ook van geniet. Gewoon,..... omdat ze hem mooi vindt!

4. Wat was je laatste aanwinst?

Een Schotse maat van het model "Potbelly" die hij in Schotland kocht (afb. 4). Gemaakt in ca. 1720 met een inhoud van een "chopin". Dat is een maataanduiding die afgeleid is van de 12e eeuwse Franse maat "chopine". In het huidige metrieke stelsel heeft deze Potbelly een inhoud van ca. 0,8 liter.

5. Wat is het mooiste wat je ooit gekocht hebt?

Hier krijg ik twee antwoorden. Een van Han en een van Ineke. Voor Ineke is dat duidelijk een 17e eeuwse Bossche kan die ze samen met Han kocht in 1979 (afb. 5 en 5a). Het O.L.Vrouwe Broederschap (Zwanebroeders) uit Den Bosch zou er jaloers op kunnen zijn!

afb. 4

Maak kennis met de verzameling van Han & Ineke Wustenhoff

afb. 5 en 5a

Voor Han is het een drinkbeker uit ca. 1500 voorzien van een mooi bodemmedaillon in de binnenkant op de bodem (afb. 6 en 6a). Het is een bodemvondst uit Nieuwlande (Zuid-Beveland). Nieuwlande ging ten onder tijdens de stormvloed van 1530 en 1532. Nieuwlande werd een lustoord voor schatgravers die er o.a. zeshonderd pelgrimstekens vonden. De beker is o.a. gemerkt met het Antwerpse handje en twee gotische ijkletters.

afb. 6 en 6a

Maak kennis met de verzameling van Han & Ineke Wustenhoff

Wat Han en Ineke SAMEN het mooiste vinden, is deze bodemvondst van een kleine Madonna met Kind (Sedes Sapientiae) uit ca. 1250 (afb. 7).

6. Wat was wat je zou kunnen noemen “De miskoop van de maand”?

Iedereen gaat wel eens een keer “voor de bijl”. Dus ook Han kocht ooit ergens in Nice, waar hij met een aantal collega’s een antiekboerderij bezocht, een echte valse Franse wijnkan. Later bleek dat de huid echt niet goed was en de kan is dan ook maar weer snel weggedaan. Daarom is er ook geen foto van beschikbaar.

7. Wat zou je het liefste ooit nog eens aan je verzameling willen toevoegen als geld geen rol zou spelen?

Op deze vraag heeft bijna elke verzamelaar zijn antwoord wel klaar. Han heeft drie verschillende typen schapenkannetje maar het z.g. “pijpkannetje” ontbreekt nog. Die zijn echter zeer schaars en de prijs is navenant (afb. 8).

8. Wat uit je verzameling zou je nog wel op korte termijn willen verkopen?

Deze vraag kan ik misschien beter schrappen uit het interview want tot op heden heeft geen van de geïnterviewde verzamelaars hier een antwoord op gegeven. Het antwoord is trouwens altijd gewoon “NIETS”! Elk stuk in een verzameling heeft een verhaal en elk stuk heeft daarom een plaats.

9. Wat is je favoriete beurs/veiling?

Vroeger bezochten Han en Ineke de beurzen in Breda (thans Den Bosch), de PAN en de TEFAF maar de animo voor beursbezoeken is wat afnemend. Ook veilingen worden de laatste jaren niet meer bezocht.

afb. 7

afb. 8 (foto uit 'Van tin gegoten, van tin genoten')

Maak kennis met de verzameling van Han & Ineke Wustenhoff

10. Hoe heb je je verzameling gedocumenteerd / gecatalogiseerd?

Van een "boekhouder" als Han kan je eigenlijk niet anders verwachten dan dat hij elk stuk uit de verzameling nauwkeurig en zeer uitgebreid heeft gefotografeerd en beschreven. Geen enkel detail ontsnapt aan zijn aandacht. Alle documentatie zit keurig opgeborgen in ordners. Dit soort documentatie maak je op de eerste plaats voor jezelf om de opgedane kennis vast te leggen. Maar ook het nageslacht zal er veel plezier aan beleven. Alleen is er op dit moment nog behoorlijk wat werk te doen in verband met recente aankopen van Schotse maten.

11. Eens komt er voor ons allemaal de tijd dat wij onze verzameling niet meer zelf kunnen verzorgen. Wat denk je dat er dan met je verzameling gebeurt?

Gelukkig weten de beide dochters van Han en Ineke het tin te waarderen. Enkele stukken hebben ze al gekregen, maar wat ze met de rest willen doen? Han zou er geen moeite mee hebben als ze het zouden verkopen. Als het maar wel aan een liefhebber is! Na dit interview togen mijn vrouw Marjan en Ineke naar hun gezamenlijke hobby achter het huis. Ook tijdens bijeenkomsten van de TinVereniging wisselen zij plantjes en zaadjes uit! In onze tuin staat ook menig akelei die afkomstig is van Huize Wustenhoff. Leuk om eens uitgebreider kennis te hebben gemaakt met de verzameling van Han & Ineke Wustenhoff.

Colofon

Ontwerp en lay-out
Oranje boven, 's-Hertogenbosch

Drukwerk
Drukkerij BibloVanGerwen, 's-Hertogenbosch

N T V

Nederlandse TinVereniging • Postbus 141 • 2240 AC Wassenaar